Žene u pregovorima

IZVEŠTAJ

ŽENE ZA PREGOVARAČKIM STOLOM NA KOSOVU

Projekat finansira EUSR

Sprovodi:
Nova društvena inicijativa - NSI

Izveštaj:

Žene za pregovaračkim stolom na Kosovu

Izdavač:
Nova društvena inicijativa - NSI

Urednica:
Jovana Radosavljević

Autorka:
Milica Radovanović

Provod:
Bruno Nerizaj

Dizajn i priprema:
Miloš Milovanović

Štampa:
Pixel

Priština,
Avgust 2021. godine

Isključiva odgovornost ove publikacije je na autoru. Evropska unija nije odgovorna za bilo kakvu upotrebu informacija sadržanih u njoj.Publikacija je slobodna za citiranje. Zahtevi za korišćenje većih delova teksta treba uputiti Novoj društvenoj inicijativi.

Sva prava zadržana © Nova društvena inicijativa

Sardžaj Izveštaja

Predgovor 6
Agenda za žene, mir i bezbednost RSBUN 1325 9
Akcioni plan EU za žene, mir i bezbednost (ŽMB) 2019 - 2024..... 10
Žene u pregovaračkim procesima 11
Pravni okvir Kosova o uključivanju žena u donošenje odluka i pregovore 13
- Nacionalni akcioni plan (NAP) Kosova za primenu RSB UN 1325 i kosovski Program za rodnu ravnopravnost 2020-2024 14
- Povećanje ravnopravnog učešća i zastupljenosti u procesu donošenja odluka u skladusa uslovima Zakona o rodnoj ravnopravnosti 15
- Povećanje učešća žena u procesima pregovora, mira i pomirenja 15

Žene na pozicijama donošenja odluka na Kosovu 17
Žene za pregovaračkim stolom na Kosovu 19
- Konferencija u Rambujeu posvećena Kosovu 20
- Bečki pregovori o konačnom statusu Kosova 21
- Briselski pregovori 22

O projektu Uključivanje žena za pregovarački sto na Kosovu 28
- AKTIVNOST br.1 Ambasador Sunjog na otvaranju projekta, EUSR na Kosovu i početak projekta 29
- AKTIVNOST br.2 Trening o Agendi EU za rodnu ravnopravnost 30
- AKTIVNOST br.3 Diskusija o ulozi žena u međunarodnim pregovorima na Kosovu 31
- AKTIVNOST br.4 Šest okruglih stolova u šest regiona Kosova, tema „Žene i liderstvo na lokalnom nivou“ 33
- Nalazi ankete i okruglih stolova 35

Preporuke 42

Predgovor

Tomaš Sunjog, Ambasador
Specijalni predstavnik Evropsle Unije/Šef kancelarije EU na Kosovu

Poštovani čitaoci,

U septembru se navršava godina otkako sam preuzeo dvojnu funkciju Specijalnog predstavnika Evropske unije i šefa Kancelarije Evropske unije na Kosovu. Godina je bila izazovna ali i oplemenjujuća. Stvar koja je na mene ostavila najveći utisak jeste impresivna energija građana Kosova i njihov preduzetnički duh primetan u svim situacijama, uprkos izazovima u vezi sa Kovid-19. Imao sam priliku i zadovoljstvo da se upoznam i razgovaram sa mnogim veštim, profesionalnim, obrazovanim ženama širom Kosova. Njihov marljiv rad, strastvenost za ono što rade, i hrabrost se moraju primetiti i veoma ceniti. One su motor za dobre promene, bilo u njihovim porodicama, lokalnim zajednicama ili u celom društvu. One su vetar koji nosi promene za bolje Kosovo, Zapadni Balkan, Evropu i ceo svet. Potrebno nam je više žena lidera. Mi moramo da izađemo iz ograničavajuće kutije sa rodno zasnovanim stereotipima i damo glas i izbor devojkama i ženama u svakoj etapi njihovog života.

Rodna ravnopravnost i ljudska prava su u srcu evropskih vrednosti. Cilj Rodnog akcionog plana III za period 2019-2024. jeste da doprinese jačanju žena, devojaka i mladih ljudi. Oni u potpunosti treba da uživaj svoja prava i povećaju učešće u političkom, ekonomskom, socijalnom i kulturnom životu. Upravo ta ideja je bila u osnovi sprovođenja projekta EUSR „Uključivanje žena za pregovaračkim stolom". Tokom avgusta su se žene različitih profesija, zajednica i geografskih regiona okupile u Prizrenu, Uroševcu, Gnjilanu, Gračanici, Severnoj Mitrovici i Prištini kako bi razgovarale o ulozi žena u liderstvu, sa fokusom na izgradnju mira i pregovore.

Žozep Borelj, visoki predstavnik EU za spoljne poslove i bezbednosnu politiku je rekao: „Obezbeđivanje istih prava za sve osnažuje naša društva. To ih čini bogatijim i bezbednijim. To je činjenica koja izlazi iz okvira načela i moralnih obaveza. Učešće i liderstvo žena i devojaka su suštinski za demokratiju, pravdu, mir, bezbednost, prosperitet i zeleniju planetu". Ista poruka je odjeknula na konferenciji u Prištini, organizovanoj od strane EUSR, u saradnji sa Novom društvenom inicijativom i Udruženjem ujedinjenih žena. Gđa Karin Hernmark Ahlini, ambasadorka Švedske na Kosovu i gđa Bari Lin Frimen, zamenica Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija na Kosovu, podelile su svoja iskustva u radu u diplomatiji i na visokim funkcijama. Štaviše, koji je bolji način za učenje od učenja iz prve ruke. Ništa manje interesantna nisu bila svedočenja žena iz akademije, koje su predstavljale Linda Gusia, šefica Odeljenja za sociologiju Univerziteta u Prištini, Nita Luci, profesorka na Univerzitetu u Prištini i Jehona Lušaku Sadriu, profesorka na Univerzitetu u Prištini. Bilo je dobro čuti da će žene podržati jedne druge i zajedno raditi kako bi ostvarile svoj krajnji cilj: bolji svet za život.

Ja sam uveren da žene na Kosovu imaju veliki potencijal. Puno toga je već urađeno iako se zakonodavstvo i dalje poboljšava. Ipak, i dalje postoji potreba za odgovarajućom i snažnijom primenom zakona. Mora da postoji društvena saglasnost i duboko razumevanje da žene mogu da ostvaruju rezultate. Rodna ravnopravnost je ključna za rešavanje globalnih izazova i ostvarivanje cijeva kao što su mir, bezbednost, demokratija. Ipak, moramo imati na umu da su prava žena pod velikim pritiskom širom sveta. Pandemija je to pokazala na bolno jasan način.

Na kraju, želim da iskažem iskrenu zahvalnost svima koji su učestvovali i doprineli projektu EUSR „Uključivanje žena za pregovaračkim stolom" i proizvodnji ovog kratkog štiva. Zaista verujem da će ovaj izveštaj, ko god ga držao u rukama i čitao – doprineti boljem razumevanju zasluženog mesta koje žene imaju u lokalnoj zajednici i svetu.

Karin Harnmack, Švedska Ambasadorka na Kosovu
Konferencija Žene za pregovaračkim stolom/Priština

U kriznim vremenima, prva na meti napada su prava žena.

U stresnim situacijama će morati da se odbrane prava koja žene imaju danas.

Kao da smo sve mi medvedice koje štite svoje mlade
jer će postojati snage koje će želeti da nam ih oduzmu.

Potrebno je da razumemo da ovi dobici koje smo postigli nisu automatski i nisu došli prirodno. Oni nama nisu poklonjeni. To je rezultat napornog rada i spleta različitih događaja koji su doveli do njih.

Broj mesta za pregovaračkim i stolovima za odlučivanje je ograničen. Možete da ih proširite ali samo toliko. Na kraju krajeva, ograničen broj donosilaca odluka će držati sudbinu većine u svojim rukama. Ulazak žena će zahtevati da neko istupi. Od različitih krunisanih prinčeva i aspiranata koji su usmeravali svoje karijere da dođu do tih najviših pozicija se iznenada manje ili više traži da istupe.

Zašto da oni vama daju da sednete za sto i imate reč kako da se nešto reši osim ako ih više košta da vas drže izvan toga. Potrebno je da im pokažete da vi imate svoj udeo i da je važno da budete tamo kako biste dobili najbolji mogući ishod.

Da biste bile uključene, cena isključenja mora da bude dovoljno visoka – mora da ih košta više da vas ne puste unutra nego da vas drže vani.

Barrie Lynne Freeman,
Zamenica specijalnog predstavnika generalnog sekretara (ZSPGS)
Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK)

Dobiti žena nisu sigurni nigde, ali su tokom godina ostvareni izuzetni dobici i ako ih pogledate kako je vreme odmicalo, mi sada imamo mnogo više obrazovanih žena u svetu, toliko mnogo više žena u vladi i biznisu.

U društvima u kojima žene nemaju prava ili nemaju priliku da uživaju svoja prava, čak i kada imaju prava na papiru, potrebno je da se udružimo i nađemo zajedničku svrhu.

Svi mi vidimo prodor autoritarnijeg stila vladanja širom sveta, krajnje ograničavajućih vrsta vlasti u kojima se ne čuje glas svih. Nedavna dešavanja u svetu pokazuju koliko su krhki dobici žena u mnogim mestima, naročito u konfliktnim i post-konfliktnim društvima.

Svi mi imamo udeo u izgradnji bolje budućnosti sa odgovornim vladama koje daju prioritet ljudskim pravima, inkluziji i mirnom rešavanju sukoba, a onda razmatraju da omoguće svima da imaju pristup školi i da ljudi imaju pristup dobroj zdravstvenoj zaštiti.

Mislim da je došlo do negativne reakcije u svetu i sada to jasno vidimo u Avganistanu, ali to nije razlog da se izgubi nada ili prestane i kaže „odustaću" – ne odustajte.

Reyes Charle Cuellar, Savetnica za rodna pitanja EUSR

Svrsishodna inkluzija žena u mirovnim pregovorima ima potencijal da poveća efikasnost i održivost ovog procesa i da pomogne pomirenju.

Žene na Kosovu su pokazale da su spremne da daju doprinos i Kosovo ne bi trebalo da propusti priliku da ih uključi.

Vlora Hoti, Izvršna direktorka
Udruženje ujedinjenih žena
Ključna ekspertkinja – Žene za pregovaračkim stolom na Kosovu

Učešće žena za pregovaračkim stolom je ključno za procese izgradnje mira i održivo sprovođenje mogućih sporazuma.

Kosovo ima odlične kapacitete, žene koje su sposobne, uticajne i komeptentne liderke, koje bi bile izuzetan doprinos izgradnji mira u dijalogu, kao i konačnom sporazumu.

Više žena na rukovodećim funkcijama se pokazalo da ima značajan uticaj u svim procesima u napretku Kosova i drugih zemalja koje služe kao primer.

Jovana Radosavljević, Izvršna direktorka
Nova društvena inicijativa
Ključna ekspertkinja – Žene za pregovaračkim stolom na Kosovu

Uključivanje žena u pregovore nije dodatna vrednost dijaloga već neophodni uslov ukoliko želimo da interesi i problemi svih građana budu predmet razmatranja u procesu.

Videli smo kako su realizovani raniji procesi dijaloga i kako su završeni. Svi oni su imali jednu zajedničku stvar – žene nisu bile dovoljno zastupljene za pregovaračkim stolom.

Rastuće nezadovoljstvo među građanima Kosova u vezi sa briselskim dijalogom pokazuje da su potrebne promene. Ne samo u pogledu načina kako je vođen, već i načina kako mi o njemu govorimo. Više žena za stolom moglo bi biti jedno od rešenja.

Agenda žene, mir i bezbednost RSBUN 1325

Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija je 31. oktobra 2000. godine jednoglasno usvojio rezoluciju 1325 o ženama, miru i bezbednosti[1], i ona je suštinska prekretnica za uključivanje žena u mirovne procese širom sveta. Ovo je bio prvi put da se Savet bezbednosti bavio nesrazmernim i jedinstvenim uticajem oružanih sukoba na žene i da je prepoznao potcenjen i nedovoljno iskorišćen doprinos žena u sprečavanju sukoba, očuvanju mira, rešavanju sukoba i izgradnji mira. Tom prilikom je naglašen značaj jednakog i punog učešća žena kao aktivnih činilaca u miru i bezbednosti.[2]

Rezolucija 1325 poziva države članice da osiguraju povećanu zastupljenost žena na svim nivoima donošenja odluka u nacionalnim, regionalnim i internacionalnim institucijama i mehanizmima za sprečavanje, upravljanje i rešavanje sukoba. Ovom odredbom je Savet bezbednosti izvršio pritisak na vlade da povećaju broj žena uključenih u donošenje odluka na svim nivoima o prevenciji, upravljanju i rešavanju sukoba.

Uz raniju napomenu potrebe za većim angažovanjem žena (tj. rodnim balansom) u donošenju odluka o miru i bezbednosti, Savet bezbednosti podvlači potrebu da se uključe lokalne žene i cene autohtoni procesi. Ono što je važno jeste da ovaj stav predlaže da sadržaj sporazuma treba da odražava rodna pitanja, bez obzira na to ko je pregovarač ili zadužen za sprovođenje.[3]

Savet bezbednosti UN je narednih godina usvojio brojne rezolucije o ženama, miru i bezbednosti (ŽMB): 1820 (2008), 1888 (2008), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013), 2122 (2013), 2242 (2015), 2467 (2019), i 2493 (2019). One, zajedno sa RSB UN 1325, čine međunarodni okvir politike o agendi žene, mir i bezbednost.

Sve one su usvojene u odgovoru na uporno zagovaranje civilnog društva. Kao obavezujuće rezolucije Saveta, njih treba da sprovode sve države članice i relevantni akteri, uključujući i subjekte sistema UN i strane u sukobu.

[1] Rezolucija 1325 (2000): https://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/
[2] Međunarodna ženska liga za mir i slobodu: https://www.peacewomen.org/security-council/WPS-in-SC-Council
[3] Razvojni fond za žene Ujedinjenih nacija, UNIFEM, Rezolucija Saveta bezbednosti 1325 sa objašnjenjima, http://www.peacewomen.org/assets/file/BasicWPSDocs/annotated_1325.pdf

Akcioni plan EU žene, mir i bezbednost (ŽMB) 2019-2024

EU je pojačala svoju posvećenost promovisanju rodne ravnopravnosti, proglašenjem da ima ambiciju da ima 'vodeću ulogu i bude katalizator u pogledu rodne ravnopravnosti' i da će 'voditi primerom' u globalnom promovisanju ciljeva za ŽMB u narednim godinama.[4]

Ova ambicija je iskazana u nedavnom Akcionom planu EU žene, mir i bezbednost (ŽMB) (2019-24) i Rodnom akcionom planu EU (GAP) III.[5]

Akcioni plan žene, mir i bezbednost utvrđuje skup pokazatelja, npr. za podršku EU ženskom liderstvu i učešću širom sveta ili za uspeh EU u promovisanju „zaštite i mera zaštite prava žena i devojaka" na međunarodnom planu.

Strateški pristup ima za cilj da ponovo potvrdi holističko sprovođenje agende ŽMB i prepoznaje rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena kao preduslov za rad na prevenciji, upravljanju i rešavanju sukoba.

Akcioni plan EU ŽMR podseća na posvećenost Evropske unije i njenih država članica punoj primeni agende ŽMB (RSB UN 1325 i prateće rezolucije). On teži obezbeđivanju da bude u celosti integrisana u sve napore EU za podršku održivom miru, bezbednosti, ljudskim pravima, pravdi i razvoju, u saradnji EU sa drugim regionalnim i međunarodnim organizacijama na način predviđen Globalnom strategijom EU.

Ovo treba da se uradi integrisanjem rodne perspektive u sve politike EU, uključujući i bezbednost, prevenciju i rešavanje sukoba, i izgradnju dugoročnog mira. U tom pogledu, EU i države članice podržavaju sprovođenje agende ŽMB u UN-u.

Akcioni plan utvrđuje ciljeve na način definisan u RSB UN 1325, u okviru ključnih prioritetnih oblasti prevencije, zaštite, pomoći i oporavka, i tri dalekosežna i sveobuhvatna načela učešća, uključivanja rodnih pitanja u glavne procese i vođenja primerom.

[4] https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11031-2019-INIT/en/pdf

[5] http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_en/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_in/zonas_in/ari36-2021-almqvist-rekindling-the-agenda-on-women-peace-and-security-can-the-eu-lead-by-example

Žene u pregovaračkim procesima

Između 1992. i 2019. godine, žene su činile u proseku 13 procenata pregovarača, 6 procenata posrednika i 6 procenata potpisnika većih mirovnih procesa širom sveta. Između 2015. i 2019. godine, 14 procenata pregovarača, 11 procenata posrednika i 7 procenata potpisnika većih mirovnih procesa bile su žene. Iako je ostvaren određeni napredak u pogledu učešća žena, u oko sedam od deset mirovnih procesa žene i dalje nisu uključene kao posrednici ili potpisnici – što nagoveštava da je malo žena učestvovalo u rukovodećim ulogama kao pregovarači, garanti ili svedoci.[6]

Analizom 1.860 mirovnih sporazuma u periodu 1990-2019. ustanovljeno je da samo 20% sporazuma sadrži pozivanje na žene, devojčice i rod, dok je samo 6 procenata imalo najmanje jednu odredbu koja se izričito bavila pitanjem nasilja nad ženama.[7]

Godine 2020. je 6 od 21-og mirovnog sporazuma sadržalo pozivanje na žene, devojčice i rod (29 procenata globalnih mirovnih sporazuma).[8] Pet od šest mirovnih sporazuma sa rodnim odredbama 2020. godine bili su materijalni ugovori. Oni su se delimično ili sveobuhvatno bavili pitanjima ključnim za rešavanje sukoba i veća je verovatnoća da će sadržati pozivanje na žene od sporazuma kao što su oni o prekidu vatre.[9]

Jedno studijom je analizirano 130 mirovnih sporazuma potpisanih od 1990. godine i ustanovljen je statistički bitan odnos između mirovnih sporazuma potpisanih od strane žena i trajnosti mira. Studijom je takođe ustanovljeno da su veze između žena potpisnica i grupa civilnog društva predvođenih ženama dovele do više odredaba u konačnim sporazumima usredsređenih na političke reforme i veće stope sprovođenja, što je povećalo verovatnoću trajnog mira.[10]

[6] Savet za spoljne poslove, Womens Participation in Peace Processes, https://www.cfr.org/womens-participation-in-peace-processes/
[7] Izvor: PA-X Gender Peace Agreements Database: https://www.cfr.org/womens-participation-in-peace-processes/
[8] Wise, L. (2021, Jun 18). Peace agreements with a gender perspective are still an exception, not the rule. LSE Women, Peace, and Security. https://blogs.lse.ac.uk/wps/2021/06/18/peace-agreements-with-a-gender-perspective-are-still-an-exception-not-the-rule/
[9] Wise, L. (2021, jun 18). Peace agreements with a gender perspective are still an exception, not the rule. LSE Women, Peace, and Security. https://blogs.lse.ac.uk/wps/2021/06/18/peace-agreements-with-a-gender-perspective-are-still-an-exception-not-the-rule/
[10] Izvor: Krause, Krause, and Branfors, https://www.cfr.org/womens-participation-in-peace-processes/why-it-matters
Krause, J., Krause, W., & Bränfors, P. (2018). Women's Participation in Peace Negotiations and the Durability of Peace. International Interactions, 44(6), 985-1016. https://pure.uva.nl/ws/files/26826416/Krause.pdf

Istraživanjem kojim su ispitani svi mirovni sporazumi u posthladnoratovskom periodu ustanovljeno je da je učešće grupa civilnog društva, uključujući i organizacija žena, dovelo do manje verovatnoće neuspeha mirovnih sporazuma za 64 procenata.[11]

Prema globalnoj studiji o RSB UN 1325, učešće žena povećava verovatnoću da će mirovni sporazumi trajati najmanje dve godine za 20 procenata i verovatnoću da će mirovni sporazum trajati 15 godina za 35 procenata.[12]

Kvalitativnim pregledom četrdeset mirovnih i pregovora o pripremi ustava od 1990. godine ustanovljeno je da su strane bile znatno spremnije da se dogovore da razgovaraju i kasnije postignu sporazum kada su žene imale snažan uticaj u procesu pregovora nego kada su imale mali ili nisu imale nikakav uticaj.[13] Ispitivanjem u okviru studija slučaja otkriveno je da se snažno prisustvo žena, čak i neposredno za pregovaračkim stolom, ne prevodi automatski u njihovu sposobnost da istaknu snažan uticaj.

Nivo moći koju žene mogu da iskažu u procesu donosi razliku, ne samo njihovo prisustvo po broju.[14]

Što se tiče neposredne zastupljenosti žena za pregovaračkim stolom, delegacije sastavljene samo od žena su imale značajniji sveukupni uticaj na proces od pojedinačnih žena u okviru drugih zvaničnih pregovaračkih delegacija – čak i kada su žene u drugom slučaju činile značajan deo te delegacije. U mnogim slučajevima gde su žene bile zastupljene u većim brojevima u pregovaračkim delegacijama, one su mogle delotvorno da iskoriste svoje relativno veliko prisustvo samo prekoračenjem linija svojih dotičnih delegacija i formiranjem koalicija za postizanje zajedničkog interesa. Ovo se uglavnom dešavalo kada je na žene zajednički vršen pritisak unutar i/ili izvan pregovora da potpišu sporazum.[15]

Kada su žene imale status posmatrača, one su imale uticaj samo kada su bile povezane sa stranama u sukobu. Istovremeno, takva bliska povezanost je često osporavala njihov legitimitet.[16]

Žene imaju drugačije društvene uloge i odgovornosti od muškaraca, tako da one imaju pristup dodatnim informacija i mrežama u zajednici. One će često izneti prioritete kao što su politička i pravna reforma, ekonomski oporavak, tranziciona pravda – pitanja koja čine sporazume trajnim. Ona se često ostave po strani kada žene nisu uključene, što dovodi do potpunog fokusa na vojne akcije, teritorijalne dobitke i sporazume o podeli moći, što ne pomaže zajednicama da se oporave i izgrade lokalnu podršku za mirovni proces.[17]

Istraživački projekat „Širenje učešća u političkim pregovorima i sprovođenju" nije našao nijednu situaciju da su grupe žena organizovale masovnu akciju protiv mirovnog sporazuma. Upravo suprotno, žene su više širile i organizovale kampanje sa masovnim akcijama u korist mirovnih ugovora od svih drugih grupa. Žene su često vršile pritisak na strane u sukobu da počnu pregovore i potpišu mirovne sporazume.[18]

---

[11] https://www.cfr.org/womens-participation-in-peace-processes/why-it-matters
[12] The Global Study on UNSC Resolution 1325, https://wps.unwomen.org/participation/
[13] https://www.cfr.org/womens-participation-in-peace-processes/why-it-matters
[14] Making Women Count - Not Just Counting Women: Assessing Women's Inclusion and Influence on Peace Negotiations, Inclusive Peace & Transition Initiative, strana 55 https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/IPTI-UN-Women-Report-Making-Women-Count-60-Strane_0.pdf
[15] Ibid
[16] Ibid
[17] Women's Participation in Peace Processes, Council on Foreign Relations, https://www.cfr.org/womens-participation-in-peace-processes/why-it-matters
[18] Making Women Count - Not Just Counting Women: Assessing Women's Inclusion and Influence on Peace Negotiations, Inclusive Peace & Transition Initiative, strana 35, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/IPTI-UN-Women-Report-Making-Women-Count-60-Strane_0.pdf

Pravni okvir Kosova o uključivanju žena u donošenje odluka i pregovore

Ustav Kosova prepoznaje rodnu ravnopravnost kao osnovnu vrednost demokratskog razvoja društva, pružajući jednake prilike za učešće žena i muškaraca u političkom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom i drugim oblastima društvenog života.[19]

Kosovo nije potpisnik glavnih međunarodnih konvencija o ljudskim pravima. Ipak, Ustav definiše međunarodne konvencije o ljudskim pravima, kao što je Konvencija o eliminisanju svih vidova diskriminacije protiv žena, kao neposredno primenljive u domaćem zakonodavstvu.[20]

Ustav takođe definiše da sastav Skupštine Kosova treba da poštuje međunarodno priznate principe rodne ravnopravnosti.[21]

Zakon br. 05/L-020 o rodnoj ravnopravnosti[22] određuje opšte i konkretne mere za obezbeđivanje i zaštitu jednakih prava muškaraca i žena i definiše odgovorne institucije i njihove nadležnosti.

Zakonodavna, izvršna i pravosudna tela na svim nivoima i druge javne institucije su dužne da usvoje i primene specijalne mere za povećanje zastupljenosti nedovoljno zastupljenog pola, sve dok se ne postigne ravnopravna zastupljenost žena i muškaraca u skladu sa ovim Zakonom.

Specijalne mere mogu biti:

- kvote za postizanje ravnopravne zastupljenosti žena i muškaraca;
- programi podrške za povećanje učešća manje zastupljenog pola u donošenju odluka i javnom životu;
- ekonomsko osnaživanje i koraci za poboljšanje položaja žena i muškaraca u oblasti rada, poboljšanje ravnopravnosti u obrazovanju, zdravstvu, kulturi, i alokocija i/ili ponovno realokacija resursa;
- preferencijalni tretman, zapošljavanje, angažovanje i unapređenje, i druge mere u oblastima u kojima postoji neravnopravnost.

Na način propisan ovim Zakonom, jednaka rodna zastupljenost u svim zakonodavnim, izvršnim i pravosudnim telima i drugim javnim institucijama postiže se kada je obezbeđena minimalna zastupljenost od pedeset procenata (50%) svakog pola, uključujući i u njihovim upravnim i telima za donošenje odluka.

Zakon br. 03/L-073 o opštim izborima iz 2008.[23] uveo je uslov za rodne kvote u izbornom procesu.Svi politički subjekti i izborni organi su dužni da poštuju uslove za rodne kvote utvrđene u ovom Zakonu. Svaku listu kandidata političkog subjekta mora činiti najmanje trideset (30%) procenata muškaraca i najmanje trideset (30%) procenata žene, a jedan kandidat suprotnog pola mora biti uključen najmanje jednom u svakoj grupi od troje kandidata, počev od prvog kandidata na listi.[24]

[19] Ustav Kosova, član 7, https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=3702
[20] Ustav Kosova, član 22, https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=3702
[21] Ustav Kosova, član 71,2 https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=3702
[22] Zakon br. 05/L-020 o rodnoj ravnopravnosti, članovi 1, 2 ,5, 6 https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10923
[23] Zakon br. 03/L-073 o opštim izborima, https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2544
[24] Zakon br. 03/L-073 o opštim izborima, član 27.1 https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2544

Shodno Zakonu o opštim izborima, politički subjekti moraju osigurati da su rodne kvote primenjene na listama njihove partije jer u suprotnom Centralna izborna komisija (CIK) neće potvrditi njihovu listu, čime će biti onemogućeni da učestvuju na izborima.

Primena rodnih kvota je takođe obavezna za CIK kada se vrši podela mesta u Skupštini političkim partijama. Ukoliko nakon raspodele mesta, političkim partijama koje imaju pol koji je u manjini u datom političkom subjektu nije dodeljeno 30% ukupnih mesta za taj politički subjekat, poslednji kandidat većinskog pola će biti zamenjen narednim kandidatom suprotnog pola sve dok se ne postigne ukupan broj dodeljenih mesta od najmanje 30% pola koji je u manjini.

Postoji pravna neusklađenost između Zakona o rodnoj ravnopravnosti i Zakona o opštim izborima u vezi sa rodnim kvotama. Dok Zakon o rodnoj ravnopravnosti zahteva opštu zastupljenost žena od 50 procenata, Zakon o opštim izborima zahteva da samo 30 procenata svih kandidata bude iz manje zastupljenog pola. Iako prvi zakon utvrđuje rodne kvote kao nešto čemu bi trebalo da se teži, u drugom su rodne kvote obavezne te je to glavni razlog što se isti poštuje.

Nacionalni akcioni plan (NAP) Kosova za primenu RSB UN 1325 i kosovski Program za rodnu ravnopravnost 2020-2024

Prvi Nacionalni akcioni plan (NAP) Kosova za primenu RSB UN 1325 usvojen je januara 2014 godine. Dokument, u kojem je korišćen pristup poštovanja ljudskih prava, su pripremile centralne institucije zajedno sa članovima civilnog društva i uz podršku UN.

On ima za cilj jačanje tri glavne oblasti za žene, mir i bezbednost: povećanje i garantovanje učešća žena u donošenju odluka i procesima jačanja mira; uvođenje pitanja rodne ravnopravnosti u glavne procese bezbednosnog sektora; i pružanje pristupa pravdi žrtvama seksualnog nasilja tokom rata. Jedino je poslednja oblast realizovana 2018. godine formiranjem Komisije za potvrđivanje statusa preživelih seksualnog nasilja tokom rata.

Grupa za bezbednost i rodna pitanja (SGG) funkcioniše od 2007. godine. Ovaj forum sa više aktera kojim predsedava organizacija UN Women (UN Žene), ima za cilj da poboljša saradnju u vezi sa rodnim pitanjima između internacionalnih i nacionalnih aktera iz javnih institucija i civilnog društva. SGG je tokom godina izdala nekoliko javnih saopštenja kojima je pozvala na uključivanje žena u međunarodne pregovore, uključujući i dijalog.

Vlada Kosova je maja 2020. odobrila[25] kosovski Program za rodnu ravnopravnost 2020-2024 i njegov akcioni plan 2020-2022, čime je obavezala institucije da primene program shodno aktivnostima utvrđenim u Akcionom planu. Agencija za rodnu ravnopravnost pri Kabinetu premijera odgovorna je za praćenje sprovođenja i sastavljanje godišnjih izveštaja o programu.

Kako je navedeno u Programu, opšti strateški cilj jeste da se „osigura da rodna ravnopravnost bude postavljena u centar procesa transformacija na Kosovu, u sve strukture, institucije, politike, procedure, prakse i programe vlade, agencija, civilnog društva, privatnog sektora i donatorske zajednice."[26]

Povećanje ravnopravnog učešća i zastupljenosti u procesu donošenja odluka i povećanje učešća žena u pregovorima takođe je u ovom Programu definisano kao jedan od ciljeva.

[25] Vlada Kosova: https://kryeministri.rks-gov.net/en/the-government-approves-kosovo-program-for-gender-equality-and-the-decision-to-initiate-procedures-for-declaring-the-former-prison-in-prishtina-a-museum/

[26] Kosovski Program za rodnu ravnopravnost 2020-2024, strana 10 https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/AGE%20Kosovo%20Program%20for%20Gender%20Equality%202020-2024.pdf

Povećanje ravnopravnog učešća i zastupljenosti u procesu donošenja odluka u skladu sa uslovima Zakona o rodnoj ravnopravnosti[27]

Kako bi garantovao ravnopravno rodno učešće u procesima donošenja odluka, Program naglašava potrebu da se usklade i dopune zakoni (konkretno Zakon o izborima, Zakon o finansiranju političkih partija i Poslovnik Skupštine Kosova) kako bi bili u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti.

Javne institucije treba da sprovedu afirmativne mere za postizanje rodne kvote utvrđene u Zakonu o rodnoj ravnopravnosti kako bi žene činile 50% zaposlenih na svim nivoima.

Radi promovisanja žena koje su već deo javnih institucija na funkcijama za donošenje odluka na lokalnom i centralnom nivou, institucije treba da podrže njihovo stručno napredovanje putem ponude stipendija i obuka neophodnih za rukovodeće funkcije.

Takođe postoji potreba da se organizuju kampanje za podizanje svesti o transparentnosti i jednakom raspoređivanju sredstava za žene i muškarce u političkim partijama.

Povećanje učešća žena u procesima pregovora, mira i pomirenja[28]

Ovaj cilj teži zagovaranju za uključivanje žena u procesima mira, pregovora i pomirenja, uključujući i vladinim mehanizmima ili komisijama koje se bave suočavanjem s prošlošću, uključujući i učešće žena iz različitih etničkih zajednica.

Program utvrđuje potrebu da se radi na tome da reparacija za žrtve seksualnog nasilja, ratnih zločina i seksualnog nasilja nad ženama u periodu 1998-1999 bude uključene u trenutno aktivan dijalog između Kosova i Srbije. Aktivnosti koje će voditi do ispunjavanju ovog cilja su lobiranje i zagovaranje za uključivanje žena u procese pregovora, mira i pomirenja i organizovanje javnih debata o zastupljenosti žena u pregovorima, miru i pomirenju.

Akcioni plan za rodnu ravnopravnost nema podatke iz prethodne godine o učešću i zastupljenosti žena u javnim institucijama. Ipak, on utvrđuje cilj od 30% za 2021/2022. i 40% za 2024. godine.[29] Žene su 2017/2018 godine držale 27% rukovodećih i viših rukovodećih funkcija u ministarstvima i izvršnim agencijama na centralnom nivou. Cilj za postizanje 2021/2022. je 28% a 30% do 2024. godine.

Na istim pozicijama na opštinskom nivou 2017/2018. godine je bilo 20% žena. Do 2021/2022. treba da se dođe do 25% a do 2024. godine do 30%. Do 2024. godine takođe treba da bude 50% žena u Skupštini Kosova i skupštinama opština.

Što se tiče nivoa zastupljenosti žena u procesima pregovora, mira i pomirenja, Akcioni plan navodi da one uopšte nisu bile zastupljene 2018. godine. Cilj za 2021/2022. je 20% zastupljenosti i 30% žena treba da bude deo ovih procesa do 2024. godine.[30]

[27] Ibid, strana 65
[28] Ibid, strana 66
[29] Ibid, stana 66
[30] Ibid, strana 132

Akcioni plan 2020-2022 Programa za rodnu ravnopravnost 2020-2024 ima budžetske troškove od 13.726.638 evra. Budžetski troškovi od 2.596.350 evra će biti finansirani iz budžeta Kosova, dok će iznos od 11.140.288 evra pokriti donatori. Glavni donatori od kojih se očekuje da podrže Akcioni plan KPRR 2020-2022 su Evropska komisija, SIDA, agencije UN na Kosovu i drugi međunarodni partneri.[31]

(Foto ilustracija, AFP - Žene na Kosovu)

[31] Kosovski Program za rodnu ravnopravnost 2020-2024, strana 72 https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/AGE%20Kosovo%20Program%20for%20Gender%20Equality%202020-2024.pdf

Žene na pozicijama donošenja odluka na Kosovu

Kosovo je 2021. godine izabralo drugu ženu predsednicu, Vjosu Osmani. 44 poslanice Skupštine Kosova (od 120) dok su pet ministarki u Vladi Kosova (od 15) takođe žene, više od bilo kog ranijeg upravnog ili zakonodavnog tela.

Skupština Kosova ima 14 skupštinskih odbora. Žene predsedavaju u osam.[32]

Komisija za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, žrtve seksualnog nasilja tokom rata, nestala lica i peticije[33] je jedina komisija u kojem žene imaju značajnu većinu članova (9 od 11) i predsednica Odbora je žena. Komisija za nadzor Obaveštajne agencije Kosova i Komisija za pitanja bezbednosto odbrane su dve komisije sa po jednom ženom (1 od 11 članova). Ipak, predsednica Komisije za nadzor Obaveštajne agencije Kosova.

Kosovska agencija za statistiku svake godine[34] objavljuje rodnu statistiku u publikaciji „Žene i muškarci na Kosovu". Međutim, poslednja dostupna statistika je iz 2018/2019. godine.[35]

2018. bodine je 10 žena i 75 muškaraca bilo na višim rukovodećim funkcijama, dok je 390 žena i 1023 muškaraca bilo na vodećim funkcijama u ministarstvima Vlade Kosova.[36]

Table 2. Employees in decision-making positions by the Ministry, 2018

Ministries	Senior management level				Leading level			
	Gender		Gender distribution		Gender		Gender distribution	
	Women	Men	Women	Men	Women	Men	Women	Men
Office of the Prime Minister	1	8	11	89	39	85	31	69
of the Security Forces		1	0	100	9	27	25	75
of Trade & Industry	2	7	22	78	13	33	28	72
of Health	1	3	25	75	10	13	43	57
of Culture, Youth, Sports & Resident Affairs		2	0	100	21	40	34	66
of Infrastructure		1	0	100	5	32	14	86
of Labor & Social Welfare		4	0	100	19	64	23	77
of Public Administration	1	2	33	67	14	25	36	64
of Education, Science & Technology	3	12	20	80	22	57	28	72
of Economics & Finance		4	0	100	53	175	23	77
of Agriculture, Forestry & Rural Development		4	0	100	19	48	28	72
of Economic Development		2	0	100	8	25	24	76
of Local Government Administration	1		100	0	12	11	52	48
of Environment & Spatial Planning		3	0	100	11	34	24	76
of Justice		8	0	100	31	81	28	72
of Internal Affairs		6	0	100	63	200	24	76
of Foreign Affairs		3	0	100	4	16	20	80
for Communities & Returns		1	0	100	4	11	27	73
for European Integration		1	0	100	8	15	35	65
for Diaspora	1		100	0	4	14	22	78
The Assembly of Kosovo								
Presidency		1	0	100	17	14	55	45
Regional MZH		1	0	100	3	3	50	50
Innovation & Entrepreneurship		1	0	100	1		100	0

Data source: MPA, November 2020

[32] Veb strana Skupštine Kosova, https://www.kuvendikosoves.org/eng/comittees/
[33] Odbor za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, žrtve seksualnog nasilja tokom rata, nestala lica i peticije, Veb strana Skupštine Kosova, https://www.kuvendikosoves.org/eng/comittees/committee/?committee=56
[34] Žene i muškarci na Kosovu, 2014-2015, https://abgj.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/Publikimet%20ABGJ/ASK%20Women%20and%20Man%202014%202015(1).pdf
Žene i muškarci na Kosovu, 2016-2017, https://ask.rks-gov.net/en/kosovo-agency-of-statistics/add-news/women-and-men-in-kosovo-2016-2017
[35] Žene i muškarci na Kosovu, 2018-2019, https://ask.rks-gov.net/media/6118/women-and-man-2018-2019.pdf
[36] Žene i muškarci na Kosovu, 2018-2019, strana 62, https://ask.rks-gov.net/media/6118/women-and-man-2018-2019.pdf

46 (29%) zaposlenih u diplomatskim misijama Kosova 2018. godine bile su žene (112 zaposlenih su bili muškarci – 71%). Godine 2019. je zastupljenost žena u diplomatskim misijama blago opala, 50 zaposlenih su bile žene (27,8%) dok je zaposlenih 130 (72,2%) muškaraca.[37]

U 38 opština na Kosovu svi gradonačelnici su muškarci. Kosovo je samo jednom imalo ženu gradonačelnicu Mimozu Kusari Lilu, koja je obavljala ovu funkciju u Đakovici od 2014. do 2017. godine. Međutim, ova situacija se lako može promeniti na narednim opštinskim izborima zato što je prijavljeno 13 žena kandidatkinja za gradonačelnike.[38]

Muškarci brojčano nadmašuju žene u svim opštinskim institucijama. Većinu odbornika lokalnih skupština takođe čine muškarci (347 žena i 637 muškaraca). Četiri hiljade pet stotina sedam muškaraca (4507) obavlja administrativne funkcije u poređenju sa 1871 ženom, dok je 303 muškaraca i 101 žena na pozicijama donošenja odluka u lokalnim opštinskim strukturama. U Dragašu, Mamuši i Štrpcu nijedna žena ne obavlja vodeću funkciju. Od 38 predsednika skupština opštine, samo 6 su žene.[39]

[37] Žene i muškarci na Kosovu, 2018-2019, strana 64, https://ask.rks-gov.net/media/6118/women-and-man-2018-2019.pdf
[38] Centralna izborna komisija, spisak potvrđenih kandidata za gradonačelnike za nastupajuće opštinske izbore 2021: https://www.kqz-ks.org/wp-content/uploads/2021/09/2021-09-09-Lista-Totale-Kryetar-Komune-Tetor-2021_final_7.pdf
[39] Women in Politics III, Gender Representation at Local Level, Balkans Policy Research Group, mart 2021, https://balkansgroup.org/en/women-in-politics-iii-gender-representation-at-local-level/

Žene za pregovaračkim stolom na Kosovu

U protekle dve decenije Kosovo je triput bilo za pregovaračkim stolom sa Srbijom – u Rambujeu 1999. godine, onda u Beču 2006-2007. godine i od 2011. godine u Briselu. Prva dva pregovaračka procesa nisu bila uspešna – nisu postignuti mirovni sporazumi, a očekivanja građana od dijaloga u Briselu uz posredovanje EU su sve manja kako godine prolaze.

Ispitivanje javnog mnjenja koje je sproveo kosovski Centar za bezbednosne studije ukazuje da građani Kosova i Srbije u velikoj meri dele negativnu percepciju o procesu briselskog dijaloga. Oni smatraju da dijalogu nedostaje transparentnost i da ništa nije promenio ili da oni nisu imali lične koristi od procesa.[40]

Svi ovi pregovarački procesi imaju zajedničku crtu da žene nisu u značajnoj meri zastupljene za stolom. Na mirovnoj konferenciji u Rambujeu, kosovske Albance je zastupalo 16 muškaraca i jedna žena. Tokom bečkih razgovora, tim „Jedinstva" sastavljen samo od muškaraca pregovarao je u ime muškaraca i žena sa Kosova. Jedna žena je bila glavna pregovaračica u briselskim pregovorima od 2011. do 2017. godine. Od tada je samo jedna žena bila zvanično deo kosovske delegacije u tehničkom dijalogu u prvoj polovini 2018. godine.

Tokom ovog vremena je bilo lokalnih inicijativa u cilju adresiranja uloge žena u miru i bezbednosti. U mapiranju koje su sproveli UN Women, UNDP i EU utvrđeno je 88 takvih inicijativa od 1999. do 2012. godine. Većinu njih su finansirale međunarodne organizacije, koje su podržale lokalne institucije u rešavanju pitanja rodne neravnopravnosti i odsustva učešća žena u politici, bezbednosti i ekonomskim politikama.[41]

Od 88 inicijativa od 1999. do 2012. godine samo su tri bile sa fokusom na žene za pregovaračkim stolom:
Centar za resurse i obuku o zagovaranju (ATRC) je organizovao javnu diskusiju o pitanju učešća žena u pregovorima o konačnom statusu Kosova organizovanjem javnih diskusija sa Ženskim lobijem Kosova, radi zagovaranja za uključivanje žena u mirovne pregovore 2006. godine.

Takođe je **Mreža žena Kosova (MŽK)** 2006 godine organizovala protest za uključivanje žena u pregovarački tim, a protest je počivao na pozivanje na RSB UN 1325; MŽK je 2007. godine potpisala memorandum koji je obeležio početak zajedničkog praćenja pregovora između Kosova i Srbije kako bi se osiguralo da se u obzir uzme i glas žena (finansirano od UN Women).

Godine 2012. **Regionalni ženski lobi za mir, bezbednost i pravdu (RŽL)** pokrenuo je inicijativu za organizovanje dijaloga između poslanica iz Srbije i sa Kosova (finansiran od strane Ambasade Finske). Od tada je RŽL nastavio da radi i redovno se sastaje, kao i da povećava svest o potrebi da se u dijalog uključe žene sa Kosova i iz Srbije.

[40] Percepcija o dijalogu Kosova i Srbije i pitanjima identiteta, Perspektiva građana Kosova i Srbije, kosovski Centar za bezbednosne studije i Beogradski centar za bezbednosnu politiku, januar 2021, strana 5, http://www.qkss.org/repository/docs/Dialogue_ENG_(1)_704168.pdf
[41] Mapiranje lokalnih inicijativa za žene, mir i bezbednost na Kosovu 1999-2012, UNDP, https://www.ks.undp.org/content/kosovo/en/home/library/womens_empowerment/mapping-of-local-initiatives-on-women--peace-and-security-in-kos.html

Konferencija u Rambujeu posvećena Kosovu

Konferencija u Rambujeu posvećena Kosovu[42] obeležila je kraj napora za mirno rešenje kosovske krize. Mirovni razgovori su započeti 6. februara 1999. godine u francuskom dvorcu Rambuje blizu Pariza.

(Foto ilustracija: REUTERS)

Konferenciji su prisustvovali predstavnici organa Savezne Republike Jugoslavije i kosovskih Albanaca, uz posredovanje izaslanika SAD, Rusije i EU. Nakon 17 dana pregovora razgovori su prekinuti 23. februara 1999. godine bez postizanja rezultata.

Delegaciju kosovskih Albanaca činilo je 17 članova– Azem Sulja, Bajram Kosumi, Bljerim Shala, Bujar Bukoši, Fehmi Agani, Hašim Tači, Hidajet Hiseni, Ibrahim Rugova, Idriz Ajeti, Jakup Krasnići, Mark Krasnići, Mehmet Hajrizi, Rame Buja, Redžep Ćosja, Veton Suroi, Džavit Haliti, i jedina žena - Edita Tahiri.[43]

U svom svedočenju za projekat usmene istorije Kosova, Tahirijeva je objasnila kako se okupila kosovska delegacija. „Dogovor u Rambujeu, na kojem smo mi učestvovali, ja sam bila jedina žena u delegaciji Republike Kosovo, ali predlog da budem tamo nije došao iznutra jer mi nikad nismo imali neke predloge. Imena za učešće na Konferenciji u Rambujeu došla su iz Sjedinjenih Država. Tako da su izabrani akteri iz mirovnog i oružanog pokreta.

[42] Više o Konferenciju u Rambujeu posvećenoj Kosovu, pročitajte: https://library.fes.de/libalt/journals/swetsfulltext/5385086.pdf
[43] Ko su članovi delegacija, nedeljnik Vreme, br. 434, 13. februar 1999. https://www.vreme.com/arhiva_html/434/3.html

Ali je činjenica da sam ja bila jedina žena, plus sam bila ministar spoljnih poslova sa deset godina iskustva u međunarodnim odnosima", objasnila je Tahiri."[44]

Dana 24. marta NATO je počeo bombardovanje Savezne Republike Jugoslavije koje je nakon 78 dana dovelo do povlačenja srpskih snaga sa Kosova.

Vojno-tehnički sporazum između Međunarodnih snaga bezbednosti (KFOR) i Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srbije zaključen je 9. juna 1999. godine, na vojnom aerodromu u blizini Kumanova. Sporazum je doveo do obustave vazdušnih napada NATO i dan kasnije je Savet bezbednosti usvojio Rezoluciju 1244.[45]

Ova rezolucija pruža okvir za rešavanje sukoba na Kosovu omogućavanjem raspoređivanja međunarodnog vojnog i civilnog prisustva koje će pružiti međunarodnu prelaznu upravu i bezbednosno prisustvo koje će nadgledati povratak izbeglih i povlačenje vojnih snaga sa Kosova. Rezolucija takođe naglašava da će međunarodno civilno prisustvo olakšati politički proces za određivanje budućeg statusa Kosova.[46]

Ukupno 13.548 lica je ubijeno ili se vodi kao nestalo tokom oružanog sukoba na Kosovu. Ubistva, smrt povezana sa ratom ili nestanci su dokumentovani u Kosovskoj knjizi pamćenja – od kojih su 10.333 bili civili (1.1.1998-31.12.2000). Među tim civilnim žrtvama, 8.692 su bili Albanci, 1.196 Srbi, 151 Romi, 86 Bošnjaci, 77 Aškalije, 55 Crnogorci, 37 Egipćani i 11 Goranci, 9 Turci i 19 iz drugih etničkih grupa. Većina civila i boraca su ubijeni ili nestali 1999. godine (11.225 ljudi). Među ubijenima u periodu između 1999. i 2000. godine je 10.182 muškaraca i 1.579 žena. Brojevi ne uključuju broj ljudi koji su nestali u istom tom periodu, među kojima je još 1.432 muškaraca i 264 žena. Još 2.152 ljudi je ubijeno, nestalo ili umrlo zbog rata 1998. godine.[47]

Bečki pregovori o konačnom statusu Kosova

U godinama nakon usvajanja RSB UN 1244, međunarodna zajednica je pokušavala da nađe rešenje za 'konačni status' Kosova. Nije bilo debate sve do 2003. godine kada su počeli prvi razgovori između srpskih i lidera kosovskih Albanaca. UN su utvrdile uslove decembra 2003. godine da se pregovori o konačnom statusu održe 2005. godine. Dana 24. oktobra 2005. godine, Savet bezbednosti UN (SBUN) je dao zeleno svetlo za razgovore. Novembra 2005. godine je Generalni sekretar UN imenovao bivšeg predsednika Finske Martija Ahtisarija za 'Specijalnog izaslanika za proces budućeg statusa Kosova'. Ahtisarijeva misija je bila da posreduje u političkom rešenju koje će odrediti budući status Kosova. On i njegov tim su organizovali iscrpne pregovore sa rukovodstvima Srbije i Kosova. Prvi razgovori o 'konačnom statusu' su održani u Beču februara 2006. godine.[48]

Februara 2007. godine Marti Ahtisari je predstavio nacrt predloga za rešenje statusa Kosova Beogradu i Prištini. Do kraja meseca su nastavljeni razgovori dveju strana u Beču. Kosovski Albanci su prihvatili predlog bez bitnih promena, dok se srpska strana protivila većem delu plana, smatrajući da narušava teritorijalni integritet Srbije. Dana 10. marta 2007. godine Ahtisari je održao poslednji sastanak o procesu budućeg statusa sa predstavnicima Beograda i Prištine.[49] Uprkos dugom procesu pregovora (15 krugova neposrednih razgovora pregovaračkih timova tokom 2006. godine[50]) strane nisu postigle sporazum.

---

[44] Usmena istorija Kosova, Edita Tahiri, https://oralhistorykosovo.org/edita-tahiri/

[45] Vojno-tehnički sporazum između Međunarodnih bezbednosnih snaga (KFOR) i vlada Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srbije, https://peacemaker.un.org/kosovoserbia-militarytechnicalagreement99

[46] Rezolucija 1244 (1999) Saveta bezbednosti o situaciji u vezi sa Kosovom, https://peacemaker.un.org/kosovo-resolution1244

[47] Možete preuzeti bazu podataka sastavljenu od strane Fonda za humanitarno pravo na sledećem linku: http://www.kosovskaknjigapamcenja.org/?strana_id=48&lang=de

[48] Pregovori o konačnom statusu Kosova u okviru Saveta bezbednosti UN: https://www.vvn.be/wp-content/uploads/2011/04/CASUS_KOSOVO_2007_DEFINITIEF.pdf

[49] Hronologija događaja, Kosovo: https://www.securitycouncilreport.org/chronology/kosovo.php

[50] Proces pregovora i predlog rešenja statusa Kosova : https://www.osce.org/files/f/documents/e/1/24787.pdf

Tokom bečkih razgovora, kosovsku stranu u pregovorima predstavljao je kosovski tim Jedinstva[51], pregovarački tim sastavljen samo od muškaraca predvođen predsednikom Fatmirom Sejdiuom, a ostali članovi su bili premijer Agim Čeku, predsednik Skupštine Kolj Beriša, Hašim Tači i Veton Suroi.

Edita Tahiri, članica pregovaračkog tima tokom mirovne konferencije u Rambujeu, izjavila je da su žene na Kosovu „želele da imaju ženu za pregovaračkim stolom" i da su čak „organizovale koordinaciju između žena lidera u politici i civilnog društva kako bi lobirale da u bečkim razgovorima učestvuju i žene".[52]

Istaknuta kosovska aktivistkinja za ljudska prava, Igbale Rogova, izvršna direktorka Mreže žena Kosova, podsetila je da je obrazloženje što nije bilo žena u timu Jedinstva bilo to da nijedna nije osvojila mesto u parlamentu.[53]

Ipak, žene sa Kosova su pokušale da nađu drugi način da sednu za pregovarački sto. Zajedno sa NVO Žene u crnom iz Beograda, one su formirale mirovnu koaliciju koja je zagovarala uključivanje žena u bečke pregovore.

One su 2006. godine osnovale Regionalni ženski lobi za mir, bezbednost i pravdu u jugoistočnoj Evropi (RŽL) koji je okupio istaknute žene iz civilnog društva i politike iz cele bivše Jugoslavije kako bi zagovarale za pitanja od zajedničkog interesa.

„Mi smo takođe [RŽL] lobirale da u bečkim pregovorima učestvuju i žene. Mi smo lobirale kod političkih partija ovde, institucija u kosovskoj vladi i predsednika. Mi smo takođe lobirale kod UNMIK-ovih zvaničnika. Čak smo lobirale i kod Ahtisarija, tako što smo se sastale sa njim, slale mu različite dopise...mi smo lobirale u Savetu bezbednosti", podsetila je Edita Tahiri.[54]

Njihovi napori nisu urodili plodom. Bečki razgovori su završeni bez predstavnica žena za stolom u pregovaračkom timu Kosova.

„Bečki razgovori su održani bez žena za stolom i ja to smatram neuspehom, ali ne nas žena, zato što smo mi bile proaktivne. Mi smatramo da je to neuspeh muškaraca. Ja ne volim da budem protiv muškaraca. Mislim da partnerstvo između polova može da pomogne ženama, ali u ovom slučaju je dominirao muški mentalitet i žene su izopštene iz procesa. Ovo nije došlo samo od kosovskih muškarca već i od međunarodnih službenika". – Igbale Rogova[55]

Dana 17. februara 2008. godine Kosovo je proglasilo nezavisnost u punoj saglasnosti sa preporukama Specijalnog izaslanika UN Martija Ahtisarija i njegovog Sveobuhvatnog predloga za rešenje statusa Kosova.

Briselski pregovori

Uprkos tome što je Kosovo proglasilo nezavisnost Srbija i dalje smatra Kosovo delom svoje teritorije. SAD su priznale nezavisnost Kosova, uključujući i 23 države članice EU, ali puno priznanje i članstvo u većini međunarodnih organizacija i dalje su daleko.

[51] Tim Jedinstvo je bio sastavljen od predsednika, predsednika skupštine, premijera Kosova i lidera dve glavne vladajuće i opozicione partije. Formiran je nakon nekoliko neuspelih pokušaja da služi kao most između tesne koalicione vlade (LDK i AAK) i dve glavne opozicione partije kosovskih Albanaca (PDK i ORA).
[52] Zbirka priča o sprovođenju Rezolucije Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1325 o ženama, miru i bezbednosti na Kosovu, strana 41: 20130120165559661.pdf (womensnetwork.org)
[53] Ibid, strana 42
[54] Ibid, strana 43
[55] Ibid, strana 44

Generalna skupština UN je oktobra 2008. godine glasala o rezoluciji kojom je zatraženo savetodavno mišljenje od Međunarodnog suda pravde o tome da li je jednostrano proglašenje nezavisnosti Kosova u skladu sa međunarodnim pravom.[56]

Međunarodni sud pravde je 2010. godine doneo rešenje da proglašenje nezavisnosti Kosova nije protivno međunarodnom pravu ili rezoluciji 1244. Između ostalog, Sud je ustanovio da proglašenje nezavisnosti nije poteklo od privremenih institucija samouprave na Kosovu, koje su bile obavezane da postupaju prema Rezoluciji 1244 .[57]

Novom rezolucijom septembra 2010. godine[58] Generalna skupština UN je potvrdila sadržaj savetodavnog mišljenja i pozdravila je ulogu Evropske unije u posredovanju u dijalogu između strana, što je temelj još uvek tekućeg procesa pregovora u narodu poznatog kao 'briselski dijalog'.

(Foto ilustracija: EUROPENA UNION)

[56] Rezolucija usvojena na Generalnoj skupštini UN A/RES/63/3: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20A%20RES63%203.pdf
[57] MSP, Saglasnost sa međunarodnim pravom jednostranog proglašenja nezavisnosti u slučaju Kosova, https://www.icj-cij.org/en/case/141
[58] Rezolucija usvojena na Generalnoj skupštini A/RES/64/298:
https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/ROL%20A%20RES64%20298.pdf

Briselski dijalog je počeo 2011. godine. Prva faza pregovora, poznata kao „tehnički dijalog" trajala je od marta 2011. godine do februara 2012. godine. Ovaj put je na čelu delegacije Kosova bila žena.

Šefica pregovaračkog tima Prištine bila je Edita Tahiri, zamenica premijera Kosova. Ona je pregovarala sa Borislavom Stefanovićem, političkim direktorom Ministarstva spoljnih poslova Srbije, uz posredovanje Roberta Kupera, posrednika EU za dijalog.

U ovoj fazi dijaloga je održano devet krugova razgovora tokom kojih su postignuti sporazumi o slobodi kretanja, matičnim knjigama, carinskim pečatima, katastru, priznanju fakultetskih diploma, integrisanom upravljanju granicama, regionalnom zastupanju i saradnji.[59]

Od 2012. godine dijalog je podignut na nivo političkog dijaloga, a glavni pregovarači su bili dvojica premijera. U drugoj fazi je pregovorima između premijera Ivice Dačića i Hašima Tačija posredovala Ketrin Ešton (oktobar 2012-mart 2014).

U trećoj fazi (2015) su pregovarali premijeri Aleksandar Vučić i Isa Mustafa a Federika Mogerini je bila posrednica u dijalogu.[60] Tokom ovog vremena su održane brojne diskusije na tehničkom nivou (šefovi pregovaračkih timova Kosova i Srbije), u Briselu i različitim drugim gradovima, kako bi se konkretizovali dogovori postignuti na višem nivou.

Edita Tahiri je bila šefica kosovske delegacije od 2011. do 2017. godine. Od 2014. do 2017. godine ona je obavljala funkciju ministarke za dijalog. „Moram da kažem da su danas, u ovo vreme, žene postigle veliki napredak, ne smo na Kosovu već i širom sveta", govorila je Edita Tahiri 2011: „Mislim da je ovo pobeda za sav naš rad, da dokažemo društvu da žene sa Kosova imaju kapacitete da vode na sličan način kao i muškarci. Ne bi trebalo da postoji diskriminacija [u državnim] u vodećim strukturama.

„Ovo je ta pobeda. Mi smo marljivo radile za Beč. Dobile smo briselski dijalog".[61]

Ostali su se u to vreme saglasili:
„Ako pogledate Editu danas, toliko posla smo uradili oko nje. Tokom pregovora [2006. godine], mi smo izašle na ulice i vikale, 'Mi imamo Editu! Zašto je ne uzmete?" rekla je Igbale Rogova, izvršna direktorka Mreže žena Kosova 2011. godine.[62]

Međutim, Tahirijevoj je 2011. godine postavljeno pitanje „do koje mere je ona u okviru pregovora bila u stanju da pokrene pitanja koja konkretno utiču na žene i devojke".

„Pa, to nije bila tema, ali ja sam sigurna da onog trenutka kada dođemo do teme ratne odštete, mi ćemo pokrenuti ovu diskusiju. [...] Moj fokus su dijalog, interesi, pitanja, ali ponekad ne mogu da vizuelizujem šta su interesi žena. [...] Ja mislim da ja samo razmišljam o temi nestalih lica i ratne odštete; onda moramo da radimo na pitanju žena."[63]

Prisustvo žene u timu nije delovalo dovoljno za organizacije žena. Organizacije za prava žena sa Kosova, iz Srbije i Švedske su 2013. godine poslale dopis visokoj predstavnici Unije za spoljne poslove i bezbednosnu politiku Ketrin Ešton.

U dopisu je navedeno da Rezolucija Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1325 o ženama, miru i bezbednosti nije primenjena tokom dijaloga između Kosova i Srbije.

---

[59] Opšti pregled dijaloga između Beograda i Prištine uz posredovanje EU, Nikola Burazer, Centar savremene politike, Beograd, oktobar 2015, strana 5
[60] Ibid, strana 4
[61] birka priča o sprovođenju Rezolucije Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1325 o ženama, miru i bezbednosti na Kosovu, strana 53 : 20130120165559661.pdf (womensnetwork.org)
[62] Ibid, strana 52
[63] Ibid, strana 53

Eštonova je odgovorila januara 2014. godine i zahvalila se aktivistkinjama na njihovom interesovanju za proces normalizacije odnosa između Beograda i Prištine.[64]

U drugom Intervjuu, Tahirijeva je prihvatila neke zabrinutosti o odsustvu žena u pregovaračkom timu i rekla je da kada bi bilo više žena na višim pozicijama u Vladi on bi ih preporučila da budu deo pregovaračkog tima:

„Grupe [pregovarački timovi] su formirane na osnovu kompetentnosti i stručnosti i ja se ne pozivam na rodnu ravnopravnost kada sastavljam svoj tim, već na kompetentnost, zato što je nemoguće mešati se u proces tražeći da se preporuče pripadnici određenog pola. Veće bi bile šanse da žene budu preporučene da budu deo delegacije kada bi bilo više žena u donošenju odluka, u javnoj upravi i na višim pozicijama u Vladi". (Edita Tahiri, kosovska ministarska za dijalog).[65]

Mandat Edite Tahiri kao šefice kosovske delegacije i ministarke za dijalog je završen 2017. godine kada je izglasano nepoverenje Vladi[66]. Ovo je dovelo do održavanja prevremenih parlamentarnih izbora na Kosovu.

Nova Vlada je formirana septembra 2017. godine. Na visokom političkom nivou dijaloga Kosovo je zastupao Hašim Tači (izabran 2016. godine). Funkcija šefa kosovske delegacije na tehničkom nivou, koju je ranije obavljala Edita Tahiri, ostala je upražnjena.

Na zahtev EU, januara 2018. godine, da Vlada Kosova imenuje šefa kosovske delegacije, premijer Ramuš Haradinaj je postavio Avnija Arifija za njenog naslednika.[67]

Novi pregovarački tim Kosova je imao šest članova – šef delegacije Avni Arifi, Alban Dermaku, Ardian Arifaj, Bljerand Stavileci, Bernard Nikaj i jednu ženu – Meliza Haradinaj Stubla.[68]

(Foto ilustracija:: TWITTER @MelizaHaradinaj)

[64] https://womensnetwork.org/baroness-catherine-ashton-replies-to-activists/
[65] Where are the Women? Hindering Factors to Women's Participation in Eu facilitated Dialogue: Kosovo – Serbia Dialogue as a Case Study, University of Gothenburg, strana 23, https://core.ac.uk/download/pdf/79175435.pdf
[66] https://balkaninsight.com/2017/05/10/third-kosovo-government-premature-collapse-05-10-2017-1/
[67] https://prishtinainsight.com/avni-arifi-replace-edita-tahiri-kosovo-serbia-dialogue/
[68] https://kryeministri.rks-gov.net/en/kosovos-negotiating-team-for-dialogue-with-serbia-starts-the-series-of-meetings-in-brussels/

Meliza Haradinaj Stubla je radila kao savetnica premijera Ramuša Haradinaja između 2017. i 2019. godine. Dana 3. juna 2020. godine ona je imenovana za ministarku spoljnih poslova Vlade koju je vodio Avdulah Hoti, čime je postala prva žena na Kosovu koja obavljala ovu funkciju. Haradinaj Stubla je napustila mesto ministarke spoljnih poslova i istupila iz Alijanse za budućnost Kosova 2021. godine nakon natpisa u medijima da je njen suprug navodno podmićivao izborne zvaničnike kako bi joj pomogli da osvoji mesto u skupštini.[69]

Pregovarački tim Kosova sa Melizom Haradinaj Stubla kao članicom nije dobio veliku pažnju javnosti. Pregovori na visokom nivou 2018. godine između dvojice predsednika, Tačija i Vučića, navodno su doveli do ideje o „razmeni teritorija" kao rešenjem stavljenim na sto[70].

To je izazvalo negodovanje na Kosovu i dovelo je do formiranja novog pregovaračkog tima Vlade septembra 2018. godine[71] koji je trebalo da zastupa Kosovo u pregovorima na visokom nivou, čime je predsednik sprečen da postigne navodni sporazum koji je smatran štetnim za Kosovo. Svi članovi novog pregovaračkog tima su bili muškarci.

Novembra 2018. godine, premijer Kosova Ramuš Haradinaj uveo je taksu od 100 procenata na uvoz robe iz Srbije, što je dovelo do prekida dijaloga (u narednih 20 meseci) zato što Srbija nije želela da učestvuje dok se takse ne ukinu.[72]

Iako dijaloga nije bilo, Vlada Kosova je težila ideji da zakonski definiše ulogu novog pregovaračkog tima i ograniči ulogu predsednika Kosova u pregovorima.

Skupština Kosova je decembra 2018. godine usvojila rezoluciju o dijalogu i pregovaračkom timu za predstavljanje Kosova. Ova rezolucija, između ostalog, predvidela je pripremu Zakona o dijalogu.[73]

Skupština Kosova je marta 2019. godine usvojila Zakon br. 06/L-145 o obavezama, odgovornostima i nadležnostima državne delegacije Republike Kosovo u procesu dijaloga sa Srbijom. Shodno ovom zakonu, kosovska delegacija u dijalogu sa Srbijom biće sastavljena od jedanaest članova, predstavnika vladine koalicije i opozicije, sa srazmernim brojem predstavnika. Odredbe ovog zakona ne sadrže bilo kakve rodne odredbe koje bi omogućile ženama da budu za pregovaračkim stolom.[74]

Novi pregovarački tim Kosova nije trajao dugo. Juna 2019. godine Ustavni sud je doneo rešenje da su njegov mandat i nadležnosti neustavni.[75] U odluci suda je takođe navedeno da je u vladinoj nadležnosti da predloži i vodi unutrašnju i spoljnu politiku zemlje. Istovremeno, predsednik može biti konsultovan u vezi sa pitanjima koja se tiču spoljne politike.

Kosovo se suočilo sa još jednim prevremenim izborima oktobra 2019. godine, nakon ostavke premijera Ramuša Haradinaja kada je dobio poziv za ispitivanje od strane specijalnog tužilaštva iz Haga u vezi sa zločinima tokom i nakon rata na Kosovu. Nova vlada je formirana februara 2020. godine ali je trajala samo 50 dana. Krajem marta 2020. godine poslanici Skupštine Kosova su izglasali nepoverenje Vladi.[76]

[69] https://balkaninsight.com/2021/03/09/kosovo-foreign-minister-resigns-amid-vote-rigging-allegations/
[70] https://balkaninsight.com/2020/06/16/land-swap-idea-resurfaces-to-haunt-serbia-kosovo-talks/
[71] https://www.slobodnaevropa.org/a/29468863.html
[72] https://kossev.info/briselski-dijalog-u-2019-godina-u-kojoj-dijalog-nije-postojao/
[73] Rezolucija o procesu dijaloga za normalizaciju odnosa između Kosova i Srbije: http://old.kuvendikosoves.org/common/docs/2018_12_18_Resolution%2006-R-015.pdf
[74] Nacrt zakona o obavezama, odgovornostima i nadležnostima državne delegacije Republike Kosovo u procesu dijaloga sa Republikom Srbijom, https://www.koha.net/uploads/files/2018/December/24/1__Projektligji_per_Bisedime1545669620.pdf
[75] Ustavna provera zakona br. 06/L-145 o obavezama, odgovornostima i nadležnostima državne delegacije Republike Kosovo u procesu dijaloga sa Srbijom, https://gjk-ks.org/en/decision/vleresim-i-kushtetutshmerise-se-ligjit-nr-06-l-145-per-detyrat-pergjegjesite-dhe-kompetencat-e-delegacionit-shteteror-te-republikes-se-kosoves-ne-procesin-e-dialogut-me-serbine/
[76] No-Confidence Vote Topples Kurti Govt in Kosovo, Balkan Insight, https://balkaninsight.com/2020/03/25/no-confidence-vote-topples-kurti-govt-in-kosovo/

Tokom tog vremena Kosovo nije ukinulo takse na robu iz Srbije, što je značilo da dijaloga neće biti. Sledeća Vlada formirana juna 2020. godine[77] ukinula je sve takse na robu proizvedenu u Srbiji, što je bila glavna prepreka za obnavljanje razgovora sa Beogradom.[78]

Nakon 20 meseci pauze, Lideri Kosova i Srbije, Avdulah Hoti i Aleksandar Vučić, nastavili su razgovore u Briselu uz posredovanje posrednika/specijalnog izaslanika EU, slovačkog diplomate Miroslava Lajčaka, imenovanog na tu funkciju marta 2020. godine.[79]

Nakon obnavljanja razgovora, mesto državnog koordinatora za dijalog je ponovo bilo upražnjeno. Do kraja jula 2020. godine, premijer Kosova je na ovu funkciju imenovao još jednog muškarca, Skendera Hisenija.[80]

Još jednom su na Kosovu održani prevremeni izbori. Ustavni sud je decembra 2020. godine doneo rešenje da je vladajuća koalicija vođena Avdulahom Hotijem nelegitimna, zato što je formirana uz pomoć nevažećeg glasa poslanika koji je krivično osuđivan u protekle tri godine.

Poslednja Vlada je formirana marta 2021. godine[81]. Prvi sastanak između novog premijera, Aljbina Kurtija, i predsednika Srbije, Aleksandra Vučića, održan je juna u Briselu[82].

Još jednom je bilo potrebno da novi premijer imenuje glavnog pregovarača na tehničkom nivou dijaloga. Još jednom je imenovan muškarac – Besnik Bisljimi, prvi zamenik premijera Kosova.

Mreža žena Kosova (MŽK) je 2020. godine uputila otvoreno pismo Vladi Kosova i specijalnom izaslaniku Evropske unije za dijalog između Kosova i Srbije, Miroslavu Lajčaku. MŽK je iznela pritužbu zbog neuključivanja žena u pregovaračke timove i spremnost da sarađuje sa Vladom Kosova i predloži imena žena sa iskustvom u ovom polju. Aprila 2021. godine, MŽK je još jednom iznela ovu zabrinutost. Pregovarački tim Kosova je pojačan – timom eksperata za dijalog. Jedini problem je što taj tim čine samo muškarci[83].

Briselskim dijalogom između Kosova i Srbije su dosad posredovali predstavnici EU. Od 2011. godine se promenilo njih četvoro, dva muškarca i dve žene.

U prvoj fazi pregovora od marta 2011. do februara 2012. godine posrednik EU je bio Robert Kuper, savetnik Evropske službe za spoljne poslove (EEAS). Tokom druge faze dijaloga, od oktobra 2012. do marta 2014. godine, za posrednicu je imenovana je visoka predstavnica EU za spoljne poslove i bezbednosnu politiku, Ketrin Ešton. U narednoj fazi dijaloga, od marta 2015. godine nova visoka predstavnica EU za spoljne poslove i bezbednosnu politiku, Federika Mogerini, zamenila je Ketrin Ešton na mestu posrednice EU u dijalogu. Od marta 2020. godine, specijalni izaslanik EU, slovački diplomata Miroslav Lajčak, posreduje u procesu pregovora između Prištine i Beograda.

[77] Kosovo Parliament Confirms New Govt Under Hoti, https://balkaninsight.com/2020/06/03/kosovo-parliament-confirms-new-govt-under-hoti/
[78] Kosovo removes trade barriers on Serbia to allow talks, https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/kosovo-removes-trade-barriers-on-serbia-to-allow-talks/
[79] Leaders Of Kosovo and Serbia Agree To Continue Talks After First In-Person Meeting in 20 months https://www.rferl.org/a/kosovo-serbia-eu-talks-hoti-vucic/30732146.html
[80] Veb strana Vlade Kosova, https://kryeministri.rks-gov.net/en/skender-hyseni-appointed-state-coordinator-for-dialogue/
[81] Kosovo Parliament Elects Albin Kurti as Prime Minister, Balkan Insight, https://balkaninsight.com/2021/03/22/kosovo-parliament-elects-albin-kurti-as-prime-minister/
[82] https://europeanwesternbalkans.com/2021/06/15/the-meeting-between-kurti-and-vucic-concluded-the-next-round-of-dialogue-is-in-july/
[83] MŽK Zahtevi za uključivanje žena i njihovih potreba u dijalog sa Srbijom, https://womensnetwork.org/kwn-demands-for-including-women-and-their-needs-in-dialogue-with-serbia/

O projektu Uključivanje žena za pregovarački sto na Kosovu

Projekat EUSR „Uključivanje žena za pregovarački sto na Kosovu“ nastavak je projekta EUSR (2019-2020) „Žene u politici. Poverenje, uticaj i delotvorno liderstvo. Obezbeđivanje rodno odgovornih i inkluzivnih procesa političkih dijaloga“.

Projektne aktivnosti su osmišljene da se tesno sagleda sprovođenje RSB UN 1325 na Kosovu, naročito stuba fokusiranog na učešće žena u inicijativama i pregovorima za izgradnju mira.

Opšti cilj projekta je poboljšanje sposobnosti ciljne grupe žena da pristupe odgovornim funkcijama u pregovorima, da se angažuju i zagovaraju za uključivanje žena u pregovorima i političkim dijalozima na visokom nivou, kao i da se omogući EUSR da održi dijalog o rodnoj ravnopravnosti i osnaživanju žena sa relevantnim partnerima iz lokalnog civilnog društva, profesionalnih udruženja, kosovskih institucija i predstavništava međunarodne zajednice na Kosovu.

Projektne aktivnosti su obuhvatile šest okruglih stolova u različitim regionima na Kosovu, obuku o EU agendi žene, mir i bezbednost i organizaciju konferencije u Prištini na kojoj su prisustvovale ambasadorka Švedske, Karin Hernmark i zamenica SPGS Bari Lin Frimen i žene iz akademije.

(Foto ilustracija: Nova društvena inicijativa)

AKTIVNOST 1. Ambasador Sunjog na otvaranju projekta, EUSR na Kosovu i početak projekta

Jednodnevna uvodna konferencija održana je 21. jula u restoranu "Collection" u Prištini. Projekat je otvorio ambasador EU Tomaš Sunjog, koji je istakao da pozitivan napredak u smislu rodne ravnopravnost nije rezultat prirodnog toka stvari, već napora mnogih i pozvao da se ti napori nastave.

(Foto ilustracija: Nova društvena inicijativa)

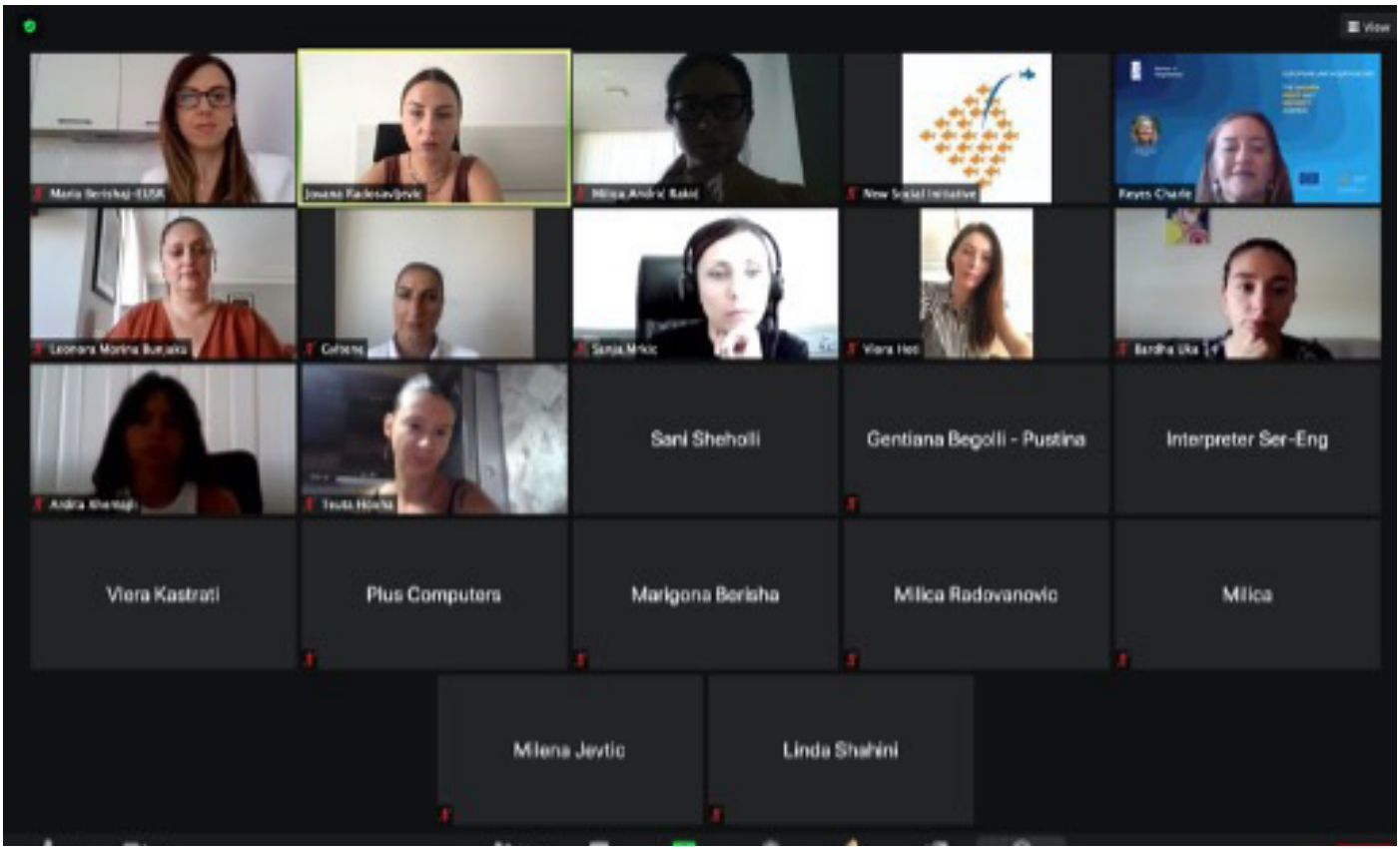

(Foto ilustracija: Nova društvena inicijativa)

Celodnevni događaj je uključivao i panel diskusiju sa Besom Ismaili, profesorkom engleskog jezika i rodnih studija, Rabom Gjoshi, istraživačicom u oblasti ljudskih prava i tranzicione pravde, i menadžerkom projekta NSI, Milicom Andrić Rakić. Panel je moderirala novinarka Gentiana Begoli. Panelistkinje su diskutovale o agendi žene, mir i bezbednost na Kosovu i implementaciji rezoulucije 1325.

AKTIVNOST 2. Trening o Agendi EU za rodnu ravnopravnost

Dvosatna sesija sa ciljem da se učesnice upoznaju sa vrednostima EU, strategijama i politikama o rodnoj ravnopravnosti. Oko 30 učesnica je imalo priliku da vidi zvaničnu prezentaciju o rodnom akcionom planu EU i čuju o koracima koje EU preduzima da unapredi rodnu ravnopravnost, vođenu od strane savetnice za rodna pitanja u Kancelariji Evropske unije na Kosovu, Reyes Charle.

(Zoom snimak ekrana: Nova društvena inicijativa)

AKTIVNOST 3. Diskusija o ulozi žena u međunarodnim pregovorima na Kosovu

Ova aktivnost bila je konferenciji sa dva panela, „Uključivanje žena za pregovaračkim stolom na Kosovu“ u Prištini gde je učestvovalo pet žena, profesionalki i borkinja za demokratiju i ljudska prava.

(Foto ilustrim: New Social Initiative)

Karin Hernmark Ahliny, ambasadorka Švedske na Kosovu i Barrie Lynne Freeman, zamenica specijalnog predstavnika generalnog sekretara (DSRSG), Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK) razgovarale su o svojim iskustvima kao žena u diplomatiji tokom prvog panela.

(Foto ilustrim: New Social Initiative)

Drugi panel je bio više lokalnog karaktera i doneo je svedočenja žena iz akademije Linde Gusie, načelnice odseka za sociologiju prištinskog univerziteta, Nite Luci, profesorice Univerziteta u Prištini, i Jehone Lushaku Sadriu, profesorice na Univerzitetu u Prištini.

(Foto ilustrim: New Social Initiative)

Konferenciju su otvorili Reyes Charle Cuellar, savetnica za rodna pitanja EUSR-a i menadžerka ovog projekta i Jarmo Helppikangas šef odeljenja za pravna pitanja, vladavinu prava i ljudska prava u EUSR-u.

(Foto ilustrim: New Social Initiative)

Konferencija je održana 31. avgusta 2021. godine u hotelu Swiss Diamond u Prištini (sala Artana). Ovo je bio hibridni događaj na kojem je lično prisustvovalo 30+ učesnica i 15+ osoba putem Zoom-a.

(Foto ilustrim: New Social Initiative)

AKTIVNOST 4. Šest okruglih stolova u šest regiona Kosova, tema „Žene i liderstvo na lokalnom nivou“

Kako uključiti više žena za pregovarački sto? Ko bi mogle biti ove žene? Koliko ih je bilo do sada i koliki je njihov doprinos? Ovo su neka od pitanja koja smo uputili učesnicima okruglih stolova, preko 120 žena i muškaraca iz iz Severne Mitrovice/Mitrovica Veriore, Gračanice/Graçanicë, Prištine/Prishtinë, Prizrena, Uroševca/Ferizaj i Gjilan/Gnjilana.

(Foto ilustrim: New Social Initiative)

Preporuke date tokom okruglih stolova i drugih aktivnosti u vezi sa ovim projektom sumirane su u ovom izveštaju

Nalazi ankete i okruglih stolova

Ukupan broj ispitanika:

211 (Albanaca 121, Srba 71, Goranaca 2, Turaka 2, Bošnjaka 11, RAE 3, ostali – 1)

Ispitanici na srpskom jeziku: 85 - (74,1 žena, 25,9% muškaraca)

Ispitanici na albanskom jeziku: 126 - (72,2% žena, 27% muškaraca, 0,8% nije želelo da se izjasni)

Od proglašenja nezavisnosti 2008. godine Kosovo je imalo petoro izabranih predsednika:

Fatmir Sejdiu: 2006-2010;
Behdžet Pacoli: 22. februar 2011 - mart 2011;
Atifete Jahjaga: 2011-2016; Hašim Tači: 2016 - novembar 2020;
i Vjosa Osmani: april 2021 -

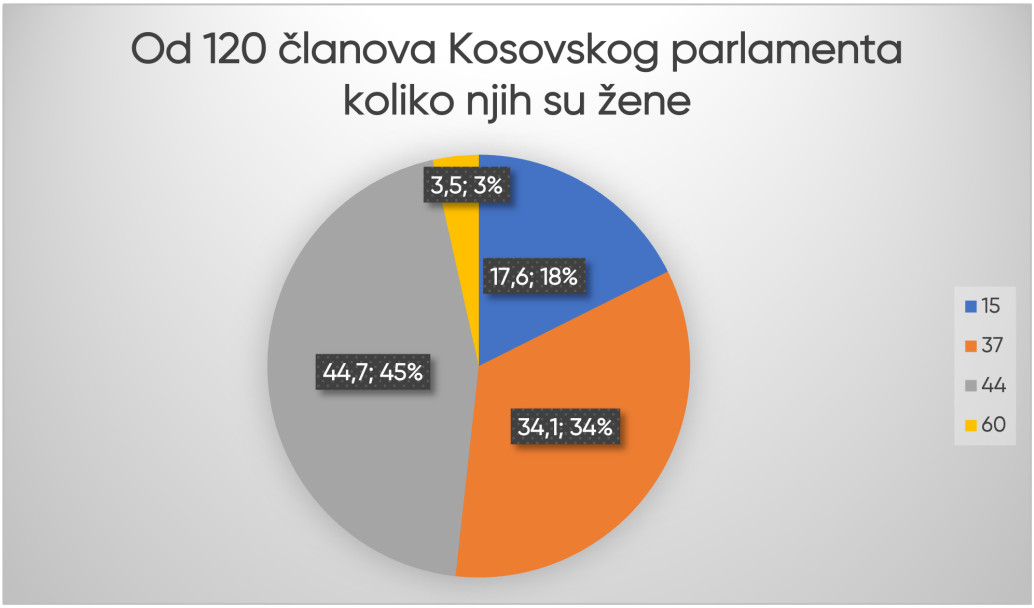
Samo je predsednica Jahjaga završila ceo mandat na tom mestu.

Na pitanje koliko žena je izabrano za predsednicu Kosova, 82,94% ispitanika je izjavilo dve (69,41% ispitanika na srpskom jeziku, 92,06% ispitanika na albanskom jeziku).

Kada su zamoljeni da napišu njihova imena, većina ispitanika je u upitnicima na srpskom i albanskom jeziku upisala imena Atifete Jahjage i Vjose Osmani.

Nakon parlamentarnih izbora 2021. godine, 44 žena je osvojilo mesta u Skupštinu Kosova, više od svih prethodnih skupštinskih saziva.

48,81% ispitanika je tačno izjavilo da je 44 žema izaborano za poslanice Skupštine Kosova (44,7 u upitniku na srpskom jeziku i 51,6% u upitniku na albanskom jeziku).

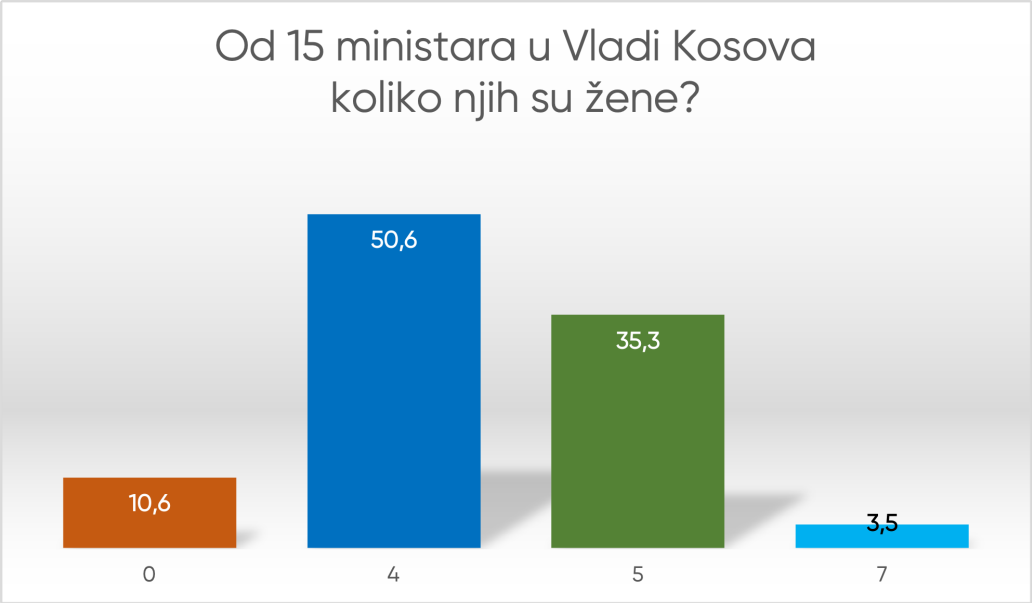
*Ispitanici na srpskom jeziku

37,44% ispitanika je pogrešno pretpostavilo da je 37 žena izabrano za poslanice (34,1% na srpskom jeziku, 39,7% na albanskom jeziku), 60 – 2,84% (2,4% na albanskom jeziku, 3,5% na srpskom jeziku).

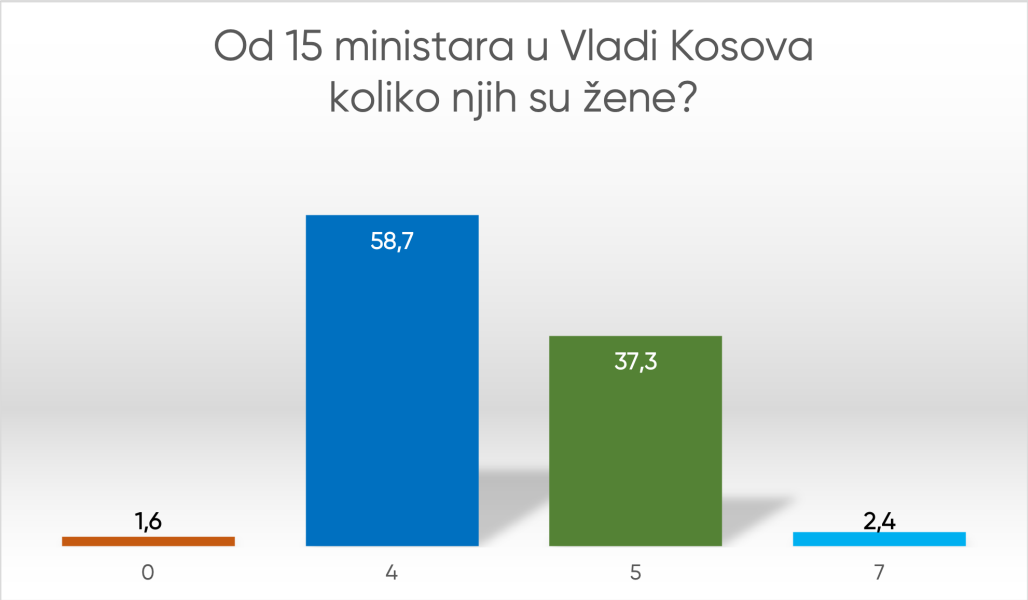

*Ispitanici na albanskom jeziku

Najnovija kosovska vlada iz 2021. godine je postavila novi rekord u pogledu rodne zastupljenosti. Žene su na čelu 5 od 15 ministarstava. 37,3% ispitanika upitnika na albanskom jeziku je tačno odgovorilo da je pet ministarki u Vladi Kosova, dok je tačan odgovor dalo 35% ispitanika na srpskom jeziku. 58% ispitanika na albanskom jeziku i 50% ispitanika na srpskom jeziku je pogrešno mislilo da je 4 ministarke. 2,4% Albanaca i 3,5% Srba je mišljenja da je sedam ministarki. 10% ispitanika na srpskom jeziku i 1,6% ispitanika na albanskom jeziku je izjavilo da u Vladi Kosova nema ministarki.

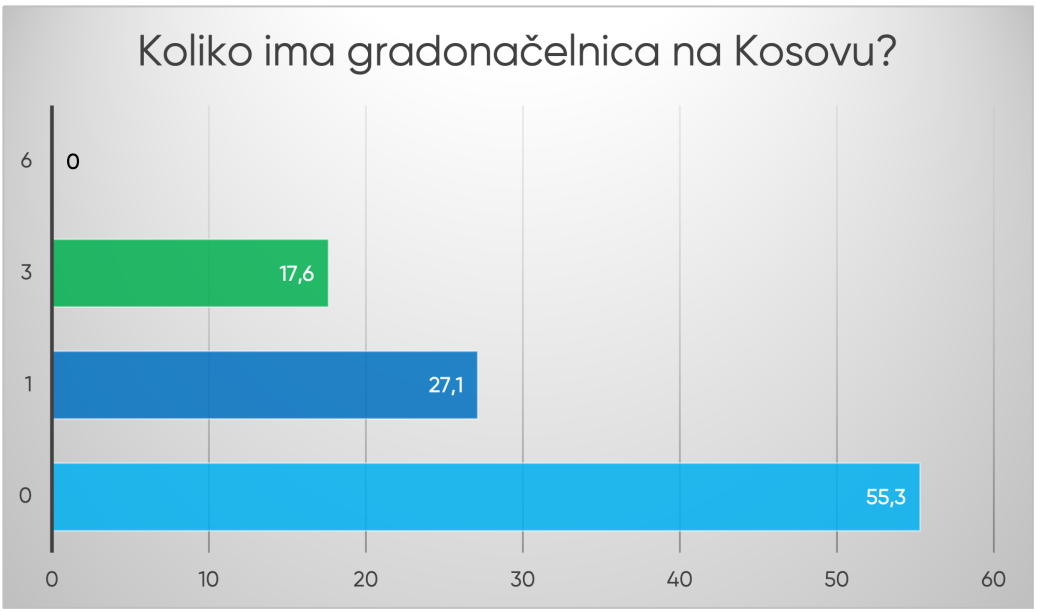

*Ispitanici na srpskom jeziku

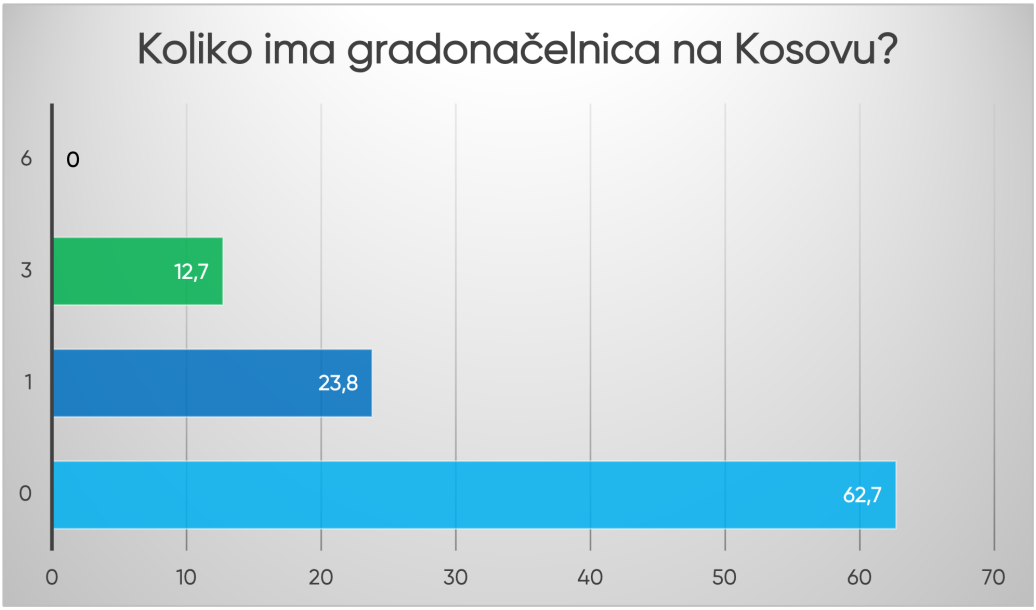

*Ispitanici na albanskom jeziku

Ni u nijednoj od 38 opština na Kosovu žena nije gradonačelnica. 55,3% ispitanika na srpskom i 62,7% ispitanika na albanskom jeziku je znalo da nijedna žena nije gradonačelnica u opštinama na Kosovu. 23,8% ispitanika na albanskom i 27,1% na srpskom jeziku je smatralo da je u jednoj opštini žena gradonačelnica. 17,6% ispitanika na srpskom i 12,7% ispitanika na albanskom jeziku je smatralo da su žene gradonačelnice u 3 opštine. Samo jedan ispitanik je izjavio da su žene gradonačelnice u šest opština na Kosovu.

*Ispitanici na srpskom jeziku

*Ispitanici na albanskom jeziku

54,8% ispitanika na albanskom i 52,9% ispitanika na srpskom jeziku smatra da neće doći do konačnog sporazuma između Kosova i Srbije u okviru briselskog dijaloga u narednih pet godina, dok 30,6% ispitanika na srpskom i 29,4% na albanskom jeziku smatra da sporazum uopšte neće biti postignut.
Samo 15,9% ispitanika na albanskom i 16,5% na srpskom jeziku smatra da će dve strane eventualno postići konačni sporazum u okviru briselskog dijaloga.

Učesnici okruglog stola u Prizrenu su jednoglasno izjavili da imaju onoliko znanja o dijalogu između Kosova i Srbije koliko medijske kuće izveštavaju o tome. Učesnici okruglog stola u Severnoj Mitrovici su izjavili isto, dodajući da mediji iz Beograda i Prištine različito izveštavaju o istim stvarima. Na pitanje kako oni vide ovaj proces odgovorili su da je „potpuno netransparentan i nejasan".

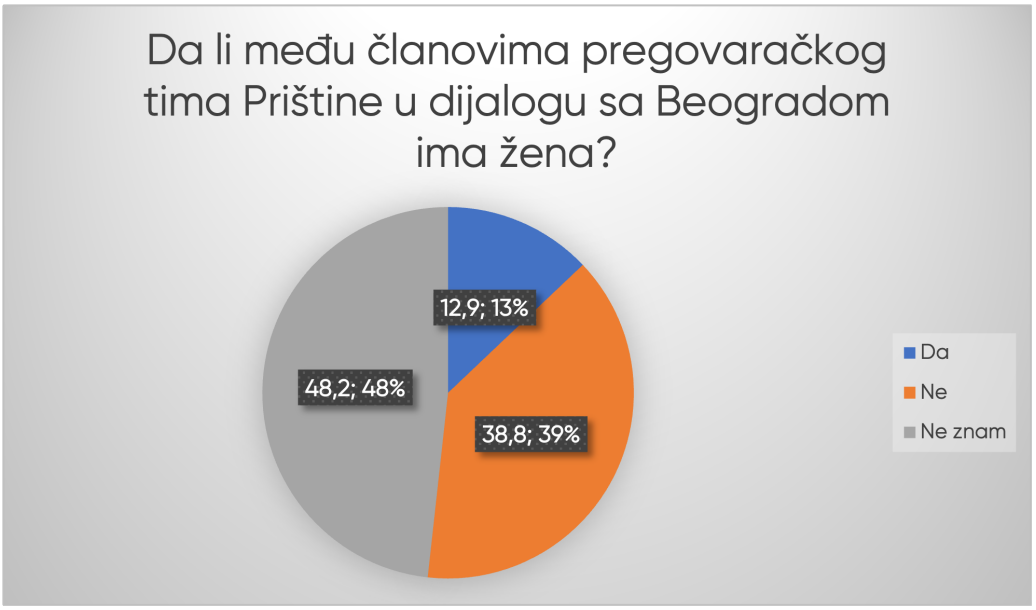
Oko 70% ispitanika na albanskom jeziku i 50% na srpskom jeziku je izjavilo da oni ne znaju ko su članovi pregovaračkog tima Kosova u briselskom dijalogu.

52,4% ispitanika na albanskom jeziku i 48,2% ispitanika na srpskom jeziku ne zna da li su žene deo pregovaračkog tima Kosova. 38,8% ispitanika na srpskom jeziku je reklo da nema žena u pregovaračkom timu Kosova, dok je 36,5% procenata ispitanika na albanskom jeziku isto odgovorilo na to pitanje. 11,1% ispitanika na albanskom jeziku i 12,9% ispitanika na srpskom jeziku je izjavilo da ima žena u pregovaračkom timu Kosova.

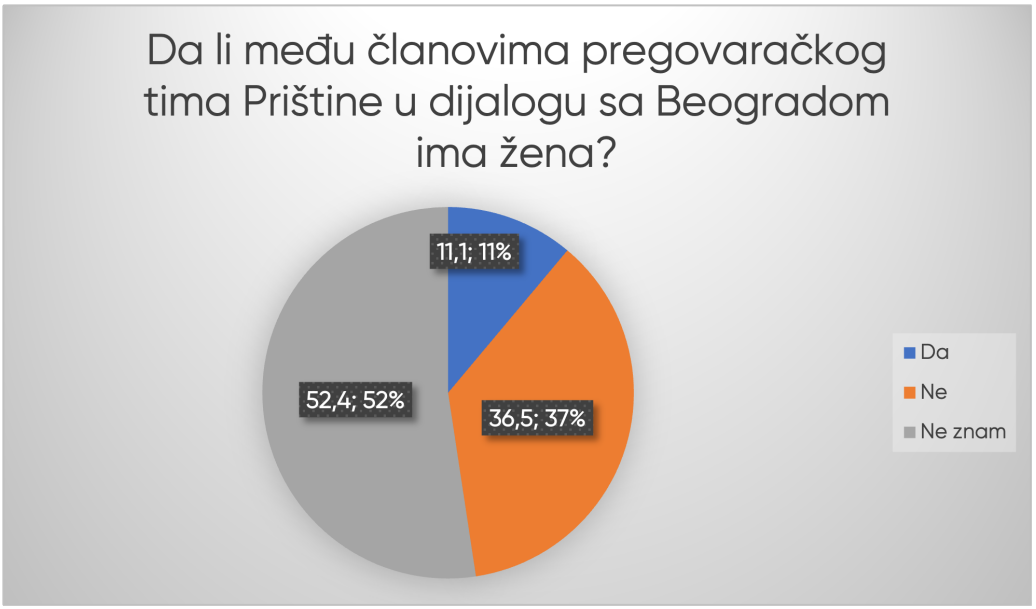
Većina učesnika okruglog stola u Gnjilanu se saglasilo da kada se žene angažuju u politici onda znatno rastu njihove šanse da budu angažovane u donošenju odluka i, samim tim, dijalogu.

Na pitanje da navedu žene koje su članovi pregovaračkog tima Kosova, samo je nekoliko ispitanika napisalo Donika Gervala, Edita Tahiri i Vasfije Krasnići. Isto važi i za ispitanike na srpskom jeziku; par njih je pomenulo Doniku Gervala, Vjosu Osmani, Editu Tahiri i Emiliju Redžepi.

Ipak, 84,7% ispitanika na srpskom jeziku i 96% ispitanika na albanskom jeziku smatra da žene treba da budu uključene kao deo kosovske delegacije za pregovaračkim stolom u Briselu.

*Ispitanici na srpskom jeziku

*Ispitanici na albanskom jeziku

Na pitanje zašto misle da bi žene trebalo da budu za pregovaračkim stolom, ispitanici na albanskom jeziku su rekli:

„One imaju hrabrost, posvećenost, nije ih lako zavarati i nisu korumpirane. Žene su vizionari, osetljivije i misle na sve"

„Zato što jasno razmišljaju".

„Zato što su žene te koje su imale najteža iskustva rokom rata, tako da one moraju biti zastupljene na najdostojanstveniji način."

„Verovatno bi se pregovaralo o pitanju žrtava rata na Kosovu."

„Zato što one čine polovinu stanovništva."

„Žene imaju kreativnije ideje. Žene su odvažne, pravedne i zahtevne. One bi zastupale interese države na dostojanstveniji način. One su bolji rukovodioci i organizovanije. One mogu da pruže drugačije perspektive koje muškarci ne uključuju. Žene su detaljnije, argumentovane i odgovornije. One imaju bolje rukovodilačke veštine od muškaraca."

„To bi izgledalo bolje u javnosti. Interesi svih članova društva moraju biti uzeti u obzir; One nisu korumpirane; Zato što žene takođe imaju dobre pregovaračke veštine i bolje mogu da zastupaju svoje interese."

„Budući da su žene činile 61% birača na ovim izborima, više je nego pošteno da budu deo donošenja odluka."

Odgovori ispitanika na srpskom jeziku:

„Zato što one možda imaju konstruktivniji pristup. Žene su uspešnije u rešavanju sukoba. Iskustva na globalnom nivou pokazuju da su muškarci podložniji rešavanju sukoba putem nasilja, dok su žene više pristalice konstruktivnog rešavanja sukoba. Žene su odgovornije i uporne i ozbiljnije u pregovorima."

„Zato što su žene objektivnije od muškaraca."

„Ja mislim da su žene sposobnije od većine muškaraca."

„Kako bi se osiguralo da sporazum uzima u obzir sve potrebe svih strana u društvu."

„Zato što percepcije i moguća rešenja ne moraju nužno da dolaze od patrijarhalno orijentisanog mišljenja koje se nije pokazalo kao produktivno."

„Zato što ishod dijaloga treba da ima isti efekat i na muškarce i žene, a učešće žena u proceduri bi dalo drugačiju perspektivu o potrebama žena u vezi sa potencijalnim rešenjem."

„Razlog što bi žene trebalo da budu uključene u dijalog je taj što dosad dijalog nije imao kao temu pitanje nestalih lica ili žrtava seksualnog nasilja. Putem dijaloga, žene će odrediti šta je nedostajalo u proteklim godinama. Biće zastupljeni njihovi interesi. Takođe, uključivanjem žena, dijalog će biti u mirnijem, konstruktivnijem duhu i postojaće još jedan ugao gledanja za rešavanje problema."

„Negativne posledice briselskog sporazuma najviše osećaju žene (naročito žene iz srpske zajednice)."

„Zato što one čine više od 50% stanovništva, i ukoliko one budu isključene onda se postavlja pitanje da li su politički pregovori isključivo pravo muškaraca i oblast za neometenu diskriminaciju na osnovu pola."

Imena koja su najčešće izgovarana kada je postavljeno pitanje koje žene bitrebalo da budu u pregovaračkom timu Kosova u upitniku i tokom okruglih stolova su: Vljora Čitaku, Vjosa Osmani, Edita Tahiri, Mimoza Kusari Lila, Saranda Bogujevci i Vasfije Krasnići.

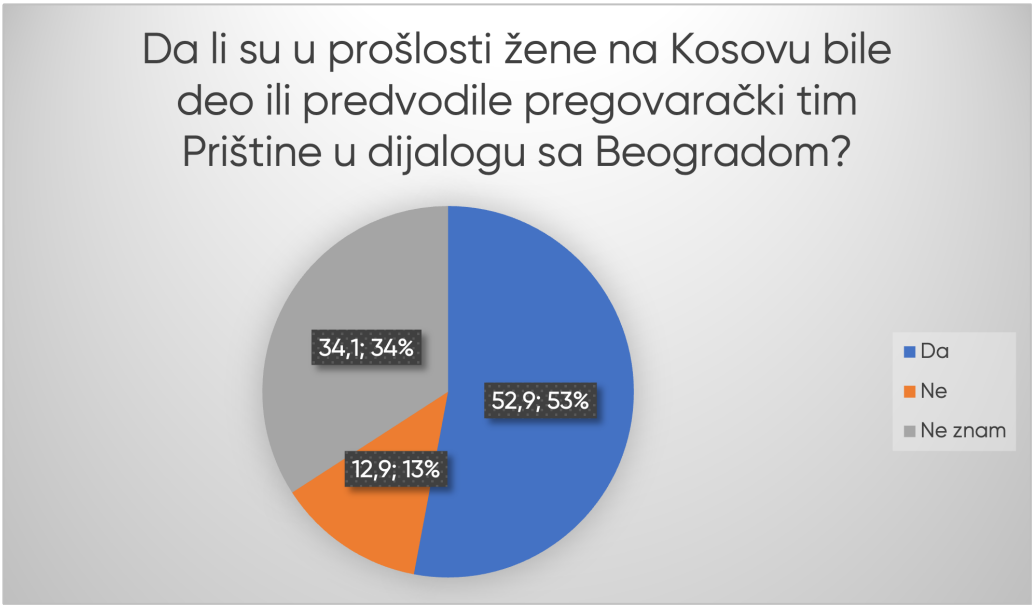
Utisci sa okruglih stolova organizovanih u Gnjilanu, Uroševcu, Prištini i Prizrenu su da postoji nedostatak znanja o ovlašćenjima predsednice Kosova u vezi sa zahtevom učesnika da Vjosa Osmani bude zadužena za dijalog.

Na pitanje zašto bi ove žene trebalo da budu u timu, većina ispitanika je izjavilo da su ove žene iskusne u političkoj sferi, da su obrazovane, već su pokazale da su sposobne i da su preživele rat.

„Ne postoji snažna žena na Kosovu i u Srbiji koja bi mogla da utiče na svoje muške sagovornike", izjavila je učesnica okruglog stola u Gračanici.

Učesnica okruglog stola iz Severne Mitrovice smatra da ukoliko žene dobiju mesto za pregovaračkim stolom one bi bile deo tima sa već dogovorenim političkom agendom i pozicijama.

„Žene mogu da daju neke perspektive koje muškarci ne mogu da vide, i obrnuto, ali samo učešće neće ništa značajno promeniti. One ne mogu da diktiraju teme ali mogu da doprinesu svojim zapažanjima u vezi sa određenim pitanjima."

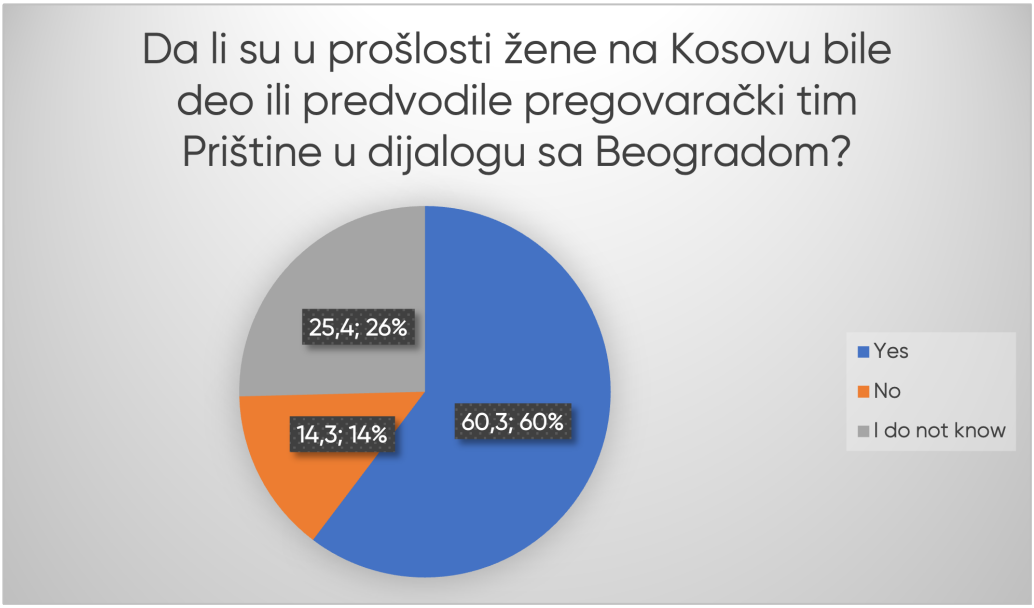

*Ispitanici na srpskom jeziku

60,3% ispitanika na albanskom jeziku je izjavilo da su žene bile deo pregovaračkog tima Kosova u Briselu, dok je to reklo 52,9% ispitanika na srpskom jeziku.

Većina ispitanika je navelo Editu Tahiri kao ženu koja je bila deo pregovaračkog tima Kosova u Briselu. Velika većina učesnika okruglog stola organizovanog u Prištini je odgovorila isto. Njihovo mišljenje jeste da je njen doprinos dijalogu bio dovoljan ali prerano nakon rata da bi se postigao stabilan i konačni sporazum.

Učesnik okruglog stola u Severnoj Mitrovici je naglasio da angažovanje Edite Tahiri u dijalogu nije dovelo do uključivanja nijedne rodno osetljive perspektive u pregovore. S druge strane, učesnik okruglog stola u Gračanici se seća Tahirijeve kao „izuzetno agresivne žene". Ostali učesnici su se složili sa ovim viđenjem, dodajući Vjosu Osmani i Vljoru Čitaku na spisak žena koje odaju isti utisak.

Učesnici okruglog stola u Prištini su se saglasili da treba da postoji institucionalni i javni pritisak da više žena učestvuje u dijalogu, bilo predsednica Kosova Vjosa Osmani, iz grupe žena poslanica, medija ili civilnog društva. Učesnici okruglog stola organizovanog u Uroševcu smatraju da žene nisu zastupljene u dijalogu „zato što ženski pokreti i organizacije nisu ustanovile mehanizme za praćenje i ocenjivanje sprovođenja rodne agende u post-konfliktnom uređenju. Civilno društvo nije stavilo izgradnju mira kao prioritet, niti je to učinilo šire građanstvo".

„Nedostatak resursa, kao što je nedostatak prilika za zapošljavanje i produktivne imovine kao što su zemljište, kapital, zdravstvene usluge, obuke i obrazovanje, glavni su razlozi što žene nisu u procesima donošenja odluka ili barem nisu svesne značaja učestvovanja u dijalogu."

Preporuke

Tokom diskusija, obuka i okruglih stolova, govornice i učesnice su dale niz predloga i ideja za povećanje svrsishodne zastupljenosti žena za pregovaračkim stolom na Kosovu u bliskoj budućnosti. U nastavku je dat spisak (koji nije iscrpan) koji sadrži neke od njih:

1. Vlada Kosova treba da ima strategiju koja će imati za cilj postizanje inkluzivnog liderstva u međunarodnim pregovaračkim procesima važnim za Kosovo, uključujući i dijalog;

2. Kosovo treba da ima karijernu diplomatsku službu koju će činiti muškarci i žene odabrani na osnovu zasluga koji su prošli obuku o značaju rodne ravnopravnosti na svim nivoima;

3. Žene liderke koje obavljaju visoke javne funkcije na Kosovu, uključujući i predsednicu, ministarke i poslanice, treba da iskoriste svoj uticaj da zagovaraju za uključivanje žena u pregovore;

4. Poslanice Skupštine Kosova treba da prevaziđu svoje političke razlike i da se ujedine oko ideje povećanja zastupljenosti žena u pregovorima;

5. Konkretne obaveze koje predviđa Rezolucija SBUN 1325 treba da budu predmet informisanja svih javnih službenika, žena i muškaraca;

6. Organizacije civilnog društva treba da jednoglasno zagovaraju uključivanje žena na rukovodeće funkcije i da ne ostavljaju da se tim pitanje bave samo organizacije koje se bave pravima žena;

7. Obuka o rodnoj ravnopravnosti i inkluzivnom liderstvu treba da se omogući muškarcima i ženama u omladinskim savetima političkih partija na Kosovu;

8. Žene i muškarci u političkim partijama treba da pohađaju obuku o načelima sadržanim u agendi žene, mir i bezbednost;

9. Kosovski Zakon o rodnoj ravnopravnosti u vezi sa zastupljenošću žena treba da važi za sve nivoe administracije, obrazovnog sistema i drugih javnih ustanova, uključujući i pregovore na najvišem nivou;

10. Mediji treba da izveštavaju i ukazuju na nivo zastupljenosti žena u pregovorima, kao i da daju veći prostor ženama koje su trenutno na pozicijama odlučivanja ;

11. Međunarodna zajednica prisutna na Kosovu treba da nastavi da podržava Kosovo u sprovođenju RSB UN 1325;

12. EU treba da pojača svoju posvećenost u primeni agende žene, mir i bezbednost i da iskoristi svoj uticaj da podrži i zahteva uključivanje žena u mirovne procese, uključujući i dijalog.

Žene u pregovorima

Projekt i financuar nga
PSBE-ja

I zbatuar nga
New Social Initiative - NSI